

FADN i Polski FADN

FADN i Polski FADN

Opracowali:
dr inż. Lech Goraj
mgr Elżbieta Olewnik

Warszawa 2011

Redakcja techniczna, korekta
mgr Joanna Szmigiel

Projekt okładki
mgr Joanna Szmigiel

ISBN 978-83-7658-192-7

Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej
- Państwowy Instytut Badawczy
Zakład Rachunkowości Rolnej
00-950 Warszawa, ul. Świętokrzyska 20, skr. poczt. nr 984
Tel.: (22) 505 44 39
Tel./faks: (22) 826 93 22
E-mail: portal@fadm.pl
Internet: www.fadm.pl; www.polskifadm.eu

SPIS TREŚCI

I. SIEĆ DANYCH RACHUNKOWYCH GOSPODARSTW ROLNYCH (FADN)	5
I.1. Informacje ogólne	5
I.2. Podstawowe zasady obowiązujące w FADN	7
I.3. Pole obserwacji FADN	7
I.4. Wspólnotowa Typologia Gospodarstw Rolnych do końca 2009 roku	11
I.4.1. Kryteria wykorzystywane we Wspólnotowej Typologii Gospodarstw Rolnych	11
I.4.2. Wielkość ekonomiczna gospodarstwa rolnego	13
I.4.3. Typ rolniczy gospodarstwa rolnego	14
I.5. Wspólnotowa Typologia Gospodarstw Rolnych po zasadniczej modyfikacji w 2010 roku	16
I.5.1. Kryteria wykorzystywane we Wspólnotowej Typologii Gospodarstw Rolnych	17
I.5.2. Wielkość ekonomiczna gospodarstwa rolnego	18
I.5.3. Typ rolniczy gospodarstwa rolnego	19
I.5.4. Działalność gospodarcza inna niż rolnicza bezpośrednio związana z gospodarstwem rolnym	20
I.6. Wybór próby gospodarstw rolnych z pola obserwacji FADN	21
I.7. Sprawozdanie z gospodarstwa rolnego	22
I.8. Główni użytkownicy bazy danych FADN	23
I.9. Wyniki Standardowe FADN	23
II. SYSTEM ZBIERANIA I WYKORZYSTYWANIA DANYCH RACHUNKOWYCH Z GOSPODARSTW ROLNYCH (POLSKI FADN)	30
II.1. Struktura organizacyjna i funkcjonalna Systemu Zbierania i Wykorzystywania Danych Rachunkowych z Gospodarstw Rolnych (Polskiego FADN)	30
II.2. Populacja gospodarstw rolnych, pole obserwacji i próba gospodarstw Polskiego FADN	32
II.3. Cele Polskiego FADN	35
II.3.1. Cel główny	35
II.3.2. Cele pośrednie	35
II.4. Dokumenty źródłowe Polskiego FADN	35
II.4.1. Indywidualne gospodarstwa rolne	35
II.4.2. Gospodarstwa rolne posiadające osobowość prawną	43
II.5. Produkty corocznie wytwarzane w ramach systemu Polski FADN	43
II.5.1. Produkty podstawowe Polskiego FADN	43
II.5.2. Produkty wspomagające kontrolę jakości danych i zarządzanie w gospodarstwie rolnym	44
II.5.3. Produkty wytwarzane na podstawie bazy danych Polskiego FADN	46
III. KORZYŚCI Z PROWADZENIA RACHUNKOWOŚCI W RAMACH POLSKIEGO FADN	49
III.1. Uwagi ogólne	49
III.2. Czym jest rachunkowość?	49
III.3. Potrzeba prowadzenia rachunkowości przez rolników	51
III.4. Korzyści odnoszone przez rolników z prowadzenia rachunkowości w gospodarstwie rolnym	53
III.4.1. Korzyści odnoszone w sposób bezpośredni	53
III.4.2. Korzyści odnoszone w sposób pośredni	56
IV. WYKAZ PODSTAWOWYCH POJĘĆ STOSOWANYCH W POLSKIM FADN	58
IV.1. Pojęcia ogólne	58
IV.2. Ogólne pojęcia rachunkowości	61
IV.3. Pojęcia produkcyjne	62
IV.4. Pojęcia kosztowe	62
IV.5. Nadwyżki	63
IV.6. Bilans finansowy	64
IV.7. Wskaźniki i relacje	66
IV.7.1. Kryteria oceny finansowej	66
IV.7.2. Wskaźniki i relacje	67
V. BIBLIOGRAFIA	68

I. SIEĆ DANYCH RACHUNKOWYCH GOSPODARSTW ROLNYCH (FADN)

I.1. Informacje ogólne

Sieć Danych Rachunkowych Gospodarstw Rolnych – FADN (ang. Farm Accountancy Data Network) była tworzona etapowo, a jej zasięg poszerzał się adekwatnie do kolejnych rozszerzeń Unii Europejskiej. Na podstawie Rozporządzenia Rady EWG nr 79/65/EWG z dnia 15 czerwca 1965 r. w sprawie utworzenia sieci zbierania danych rachunkowych dotyczących dochodów i działalności gospodarstw rolnych w Europejskiej Wspólnocie Gospodarczej [18], sześć państw założycielskich Wspólnoty utworzyło sieć FADN. W 1973 r. sieć FADN objęła Wielką Brytanię, Irlandię i Danię, a od 1981 r. Grecję. W 1986 roku do FADN weszła Hiszpania i Portugalia, w 1986 r. również Finlandia, a od 1995 r. Szwecja i Austria. 1 maja 2004 r. do sieci FADN przyłączyły się kolejne kraje: Cypr, Estonia, Litwa, Łotwa, Polska, Słowacja, Słowenia, Czechy, Węgry i Malta. Od 2007 r. w FADN uczestniczą również Rumunia i Bułgaria. Obecnie Sieć Danych Rachunkowych z Gospodarstw Rolnych (FADN) funkcjonuje na obszarze 27 państw członkowskich Unii Europejskiej.

Cele i okoliczności tworzenia FADN opisane są w treści Traktatu Rzymskiego ustanawiającego Wspólnotę Gospodarczą oraz preambule do rozporządzenia ustanawiającego FADN

W części Traktatu Rzymskiego bezpośrednio dotyczącej rolnictwa stwierdzono, że gospodarka rolna i handel produktami rolnymi są częścią wspólnego rynku, a dla poprawnego działania i rozwoju wspólnego rynku produktów rolnych członkowie Wspólnoty ustalą wspólną politykę rolną [23].

Przy opracowywaniu Wspólnej Polityki Rolnej oraz określonych mechanizmów jej realizacji będzie brany pod uwagę:

- szczególny charakter gospodarki rolnej, wynikający ze struktury socjalnej rolnictwa,
- różnice strukturalne i naturalne między poszczególnymi regionami rolniczymi i konieczność ich stopniowego usuwania,
- fakt, że rolnictwo w państwach, będących członkami Wspólnoty, stanowi dział ściśle związany z całością gospodarki.

Dla osiągnięcia wyznaczonych celów wspólnego rynku, Wspólna Polityka Rolna może w szczególności zapewniać:

- skuteczną koordynację wysiłków, podejmowanych w dziedzinie kształcenia zawodowego, prac badawczych oraz upowszechnienia wiedzy rolniczej. Koordynacja ta może się opierać na wspólnie finansowanych projektach lub instytucjach,
- wspólną działalność, zmierzającą do zwiększenia spożycia niektórych produktów.

Realizacja zdefiniowanych celów WPR nie byłaby możliwa bez odpowiednich narzędzi. Jednym z nich jest Sieć Danych Rachunkowych Gospodarstw Rolnych (FADN). Dane gromadzone w ramach tej struktury wykorzystywane są przede wszystkim dla:

- corocznego określania dochodów gospodarstw rolnych funkcjonujących na terenie Wspólnoty,
- analizy działalności gospodarstw rolnych,
- oceny skutków projektowanych zmian dotyczących rolnictwa Wspólnoty.

Unikalność FADN polega na tym, że gromadzi on dane zaliczane do grupy wrażliwych - opisujących przede wszystkim sytuację ekonomiczną i finansową gospodarstw rolnych.

Mając na uwadze cele do spełnienia, FADN bazuje na danych rachunkowych pochodzących z rachunkowości realizowanej w konwencji rachunkowości tzw. zarządczej, a ta odmiana rachunkowości, w odróżnieniu od finansowej¹, ma na celu jak najbardziej wierne odzwierciedlenie sytuacji gospodarstwa rolnego. O wyborze tej konwencji rachunkowości zdecydowała chęć podejmowania decyzji jak najbardziej adekwatnych do rzeczywistej sytuacji gospodarstw rolnych. W przeciwnym wypadku nawet najlepiej wypracowane warsztatowo decyzje odnosiłyby się do rzeczywistości wirtualnej, wygenerowanej przez wirtualne dane rachunkowe².

FADN został ustanowiony na podstawie czterech podstawowych przepisów prawnych Wspólnoty. Należą do nich:

- Rozporządzenie Rady EWG nr 79/65/EWG z 15 czerwca 1965 r. w sprawie utworzenia sieci zbierania danych rachunkowych dotyczących dochodów i działalności gospodarstw rolnych w Europejskiej Wspólnocie Gospodarczej,
- Decyzja Komisji 85/377/EWG z 7 czerwca 1985 r. ustanawiająca typologię gospodarstw rolnych na terenie Wspólnoty,
- Rozporządzenie Komisji (EWG) nr 1859/82 z 12 lipca 1982 r. dotyczące wyboru gospodarstw dla przysyłania sprawozdań z gospodarstw do Komisji w celu określania dochodów gospodarstw rolnych,
- Rozporządzenie nr 118/66/EWG w sprawie formatu sprawozdania z gospodarstwa rolnego do FADN, służącego określaniu dochodów gospodarstw rolnych.

Obecnie funkcjonowanie FADN regulują następujące regulacje prawne:

- Rozporządzenie Rady (WE) nr 1217/2009 z dnia 30 listopada 2009 r. ustanawiające sieć zbierania danych rachunkowych o dochodach i działalności gospodarczej gospodarstw rolnych we Wspólnocie Europejskiej,
- Rozporządzenie Komisji (WE) nr 1242/2008 z dnia 8 grudnia 2008r. ustanawiające wspólnotową typologię gospodarstw rolnych *ze zm.*,
- Rozporządzenie Komisji (UE) nr 1291/2009 z dnia 18 grudnia 2009 r. dotyczące wyboru gospodarstw przekazujących dane do celów określania dochodów gospodarstw rolnych,

¹ Rachunkowość finansowa podlega odpowiednim przepisom prawa, które są różne w poszczególnych państwach członkowskich Unii Europejskiej.

² Większość uczestników szkoleń na temat rachunkowości rolnej na zadawane pytanie: czy możliwe jest podjęcie bardzo dobrej decyzji na podstawie danych, które nie odzwierciedlają stanu rzeczywistego gospodarstwa, udzieliło negatywnej odpowiedzi. Taka odpowiedź jest niestety błędna. Stan takiej wiedzy może bowiem doprowadzić do podjęcia decyzji warsztatowo bardzo dobrych, lecz niestety nieadekwatnych do stanu określonego gospodarstwa. Zagrożenie to potęgowane jest tym, że odnosi się nie tylko do decyzji podejmowanych na szczeblu gospodarstwa rolnego przez bezpośredniego decydenta - rolnika, ale także udzielania nieadekwatnych porad przez doradców oraz decyzji podejmowanych przez polityków gospodarczych.

- Rozporządzenie Komisji (WE) nr 868/2008 z dnia 3 września 2008 r. w sprawie formatu sprawozdania dla określania dochodów z gospodarstw rolnych oraz analizy ich działalności gospodarczej *ze zm.*

I.2. Podstawowe zasady obowiązujące w FADN

W rozporządzeniu Komisji ustanawiającym FADN zostały określone m.in. trzy podstawowe zasady funkcjonowania systemu, a mianowicie [18]:

- **rolnik dobrowolnie uczestniczy w systemie FADN**

Istnieją często sytuacje, że rolnik prowadzi rachunkowość w swoim gospodarstwie, na skutek własnych potrzeb lub ciężących obowiązków. Aby jednak dane rachunkowości rolniczej mogły zostać udostępnione Komisji wymagane jest uzyskanie na to zgody rolnika.

- **dane z gospodarstw rolnych dostarczane do Komisji są traktowane jako ściśle tajne**

W FADN obowiązuje zakaz ujawniania jakichkolwiek indywidualnych danych rachunkowości rolnej lub innych indywidualnych szczegółów. Zakaz ten odnosi się do wszystkich osób obecnie lub wcześniej uczestniczących w pracach Sieci, które z tego tytułu weszły w posiadanie danych indywidualnych. Zakaz ten ciąży także na osobach, które zmieniły miejsce pracy lub przeszły na emeryturę.

Zgodnie z regułami zachowania tajemnicy, a właściwie dla uniemożliwienia rozpoznania podmiotu, z którego dane pochodzą, dopuszczalne jest publikowanie uśrednionych wyników obejmujących co najmniej 15 gospodarstw [15].

Należy przypomnieć, że rolnik ma prawo do dowolnego dysponowania danymi rachunkowości rolniczej, pochodzącymi ze swojego gospodarstwa rolnego.

- **danych nie można wykorzystywać dla celów podatkowych**

Definiuje to cel FADN i sposób wykorzystania gromadzonych danych rachunkowych z gospodarstw rolnych. Dane uzyskane na mocy rozporządzenia służą przede wszystkim jako podstawa sporządzanych przez Komisję raportów na temat sytuacji w rolnictwie oraz na poszczególnych rynkach rolnych, a także o dochodach rolników w Unii Europejskiej. Raporty te są opracowywane corocznie w celu przedłożenia Radzie i Parlamentowi Europejskiemu, zwłaszcza przy dorocznym ustalaniu cen produktów rolnych.

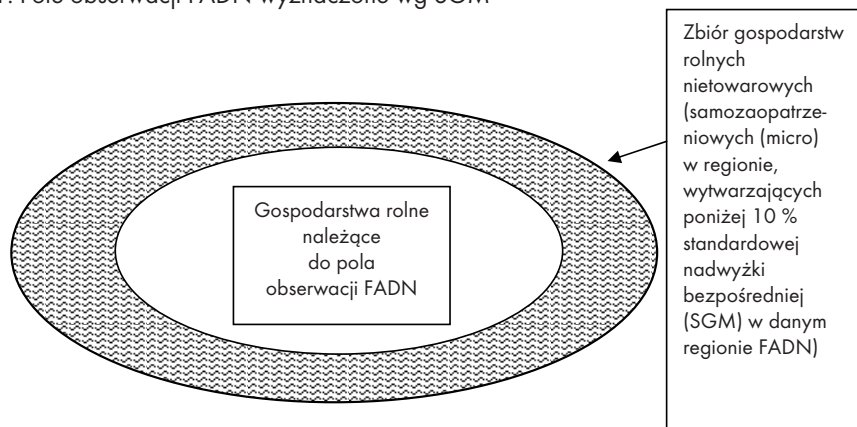
Rozporządzenie ustanawia bezwzględny zakaz wykorzystywania jakichkolwiek indywidualnych danych rachunkowych lub innych szczegółów uzyskanych w ramach tego systemu do celów podatkowych lub innych, mogących narazić rolnika na przykrości i straty.

I.3. Pole obserwacji FADN

W Unii Europejskiej do gospodarstw rolnych zaliczane są te, których powierzchnia użytkowana rolniczo wynosi co najmniej 1 hektar i te, spośród mniejszych niż 1 hektar, które dostarczają na rynek odpowiednią część swojej produkcji, bądź wytwarzają więcej niż określona wielkość produkcji. Takie gospodarstwa stanowią również przedmiot zainteresowania FADN. Pozostałe gospodarstwa nie są włączane do próby FADN.

Schemat 1 prezentuje pole obserwacji FADN dla gospodarstw rolnych, które zostały sklasyfikowane według zasad Wspólnotowej Typologii Gospodarstw Rolnych obowiązujących do końca 2009 roku.

Schemat 1. Pole obserwacji FADN wyznaczone wg SGM

W polu obserwacji FADN znajdują się gospodarstwa towarowe. Są to gospodarstwa, które wytwarzają w danym regionie lub kraju co najmniej 90% wartości standardowej nadwyżki bezpośredniej (SGM). Dolny próg wyznaczany jest na podstawie sumowania wartości SGM gospodarstw znajdujących się w krajowym rejestrze gospodarstw rolnych od największych do najmniejszych do momentu, aż określona zostanie wielkość ostatniego gospodarstwa, które wyczerpuje 90% wartości SGM w odpowiedniej jednostce administracyjnej. Jednak z uwagi na to, że systematyka progów wielkości nie ma charakteru ciągłego, lecz skokowy, minimalne progi wielkości wyrażone w europejskich jednostkach wielkości (ESU), wynoszą 16, 8, 4, 2 ESU. Z tego właśnie powodu w poszczególnych państwach członkowskich, w polu obserwacji FADN znajdują się gospodarstwa, które wytwarzają ponad 90% standardowej nadwyżki bezpośredniej.

Tabela 1. Minimalne progi wielkości ekonomicznej gospodarstwa rolnego, określające pole obserwacji FADN w państwach członkowskich UE, wyrażone w ESU, w euro i ha pszenicy oraz w sztukach krów mlecznych (wg SGM „2004”)

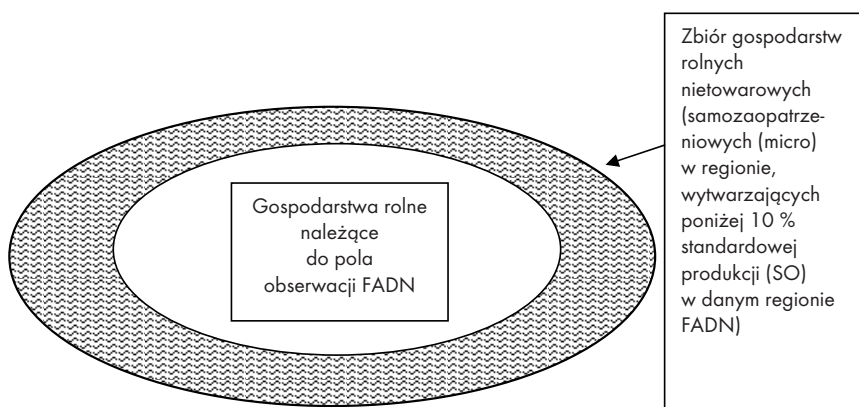
Kraj	Państwo/Region SGM	Wielkość progu		Pszenica		Krowy mleczne	
		ESU	Euro	SGM z ha (euro)	Wielkość progu w ha pszenicy	SGM od sztuki(euro)	Wielkość progu w szt. krów
Bułgaria	<i>bg Bulgaria</i>	1	1200	180,79	6,6	420,77	2,9
Rumunia	<i>ro Romania</i>	1	1200	170	7,1	391	3,1
Cypr	<i>cy Kypros/Kibris</i>	2	2400	413,29	5,8	1090,3	2,2
Estonia	<i>ee Eesti</i>	2	2400	219,26	10,9	653,98	3,7
Grecja	<i>gr 11_2_3 Makedonia</i>	2	2400	348,16	6,9	852,04	2,8
Irlandia	<i>ie_c_u Connacht-Ulster</i>	2	2400	897,72	2,7	923,42	2,6
Litwa	<i>lt Lietuva</i>	2	2400	272	8,8	436	5,5
Łotwa	<i>lv Latvija</i>	2	2400	281	8,5	698	3,4
Polska	<i>pl_a Pomorze i Mazury</i>	2	2400	343	7,0	762	3,1
Portugalia	<i>pt16 Centro</i>	2	2400	190,6	12,6	995,04	2,4
Słowenia	<i>si Slovenija</i>	2	2400	459	5,2	834	2,9
Węgry	<i>hu32 Észak-Alföld</i>	2	2400	268,89	8,9	1097,18	2,2
Czechy	<i>cz Ceska Republika</i>	4	4800	393,74	12,2	888,66	5,4

Kraj	Państwo/Region SGM	Wielkość progu		Pszenvica		Krowy mleczne	
		ESU	Euro	SGM z ha (euro)	Wielkość progu w ha pszenicy	SGM od sztuki(euro)	Wielkość progu w szt. krow
Hiszpania	<i>es01_3 Andalućia, Ceuta y Melilla</i>	4	4800	455,41	10,5	1119,58	4,3
Włochy	<i>ite2 Umbria</i>	4	4800	599,15	8,0	1362,9	3,5
Austria	<i>at21 Kärnten</i>	8	9600	468,72	20,5	1428,05	6,7
Dania	<i>dk_a Øerne</i>	8	9600	948,94	10,1	1696,11	5,7
Finlandia	<i>fi131_2_3_41 Sisä-Suomi</i>	8	9600	413	23,2	1937	5,0
Francja	<i>fr24 Centre</i>	8	9600	830	11,6	1310	7,3
Luksemburg	<i>lu Luxembourg</i>	8	9600	560	17,1	1469	6,5
Malta	<i>mt Malta</i>	8	9600	-	-	670	14,3
Niemcy	<i>de11 Stuttgart</i>	8	9600	575	16,7	1215	7,9
Słowacja	<i>sk01 Bratislavsky</i>	8	9600	246,37	39,0	1064,06	9,0
Szwecja	<i>se01_2_4_a Stockholm /Östra Mellansverige /Sydsverige/Västsverige</i>	8	9600	554,24	17,3	1307,46	7,3
Belgia	<i>be1_2 Vlaams gewest en Brussel</i>	16	19200	1183	16,2	1683	11,4
Holandia	<i>nl Nederland</i>	16	19200	1130	17,0	1710	11,2
Wielka Brytania	<i>uk3_4_5 East</i>	16	19200	-	-	-	-

Źródło: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ef_tsgm&lang=en. Rozporządzenie Komisji nr 1265/2008 z 16 grudnia 2008 r. zmieniające rozporządzenie (EWG) nr 1859/82, dotyczące wyboru gospodarstw przekazujących dane do celów określenia dochodów gospodarstw rolnych.

Od 2010 roku obowiązują nowe zasady Wspólnotowej Typologii Gospodarstw Rolnych. Zasadniczą jej zmianą jest zastąpienie parametrów standardowej nadwyżki bezpośredniej (SGM) parametrami standardowej produkcji (SO). W związku z tym zmianie uległo pole obserwacji FADN.

Schemat 2. Pole obserwacji FADN wyznaczone według SO

W polu obserwacji FADN wyznaczonym według SO znajdują się gospodarstwa towarowe, które wytwarzają w danym regionie lub państwie, co najmniej 90% wartości

standardowej produkcji (SO). Dolny próg wyznaczany jest na podstawie sumowania wartości SO gospodarstw znajdujących się w krajowym rejestrze gospodarstw rolnych (poczynając od największych do najmniejszych) do momentu, aż określona zostanie wielkość ostatniego gospodarstwa, które wyczerpuje 90% wartości SO w odpowiedniej jednostce administracyjnej.

W poszczególnych państwach członkowskich progi wielkości ekonomicznej określające minimalną wielkość gospodarstw rolnych włączanych do pola obserwacji FADN są różne, przede wszystkim z powodu istniejących różnic w strukturze agrarnej.

Tabela 2. Minimalne progi wielkości ekonomicznej gospodarstwa rolnego, określające pole obserwacji FADN w państwach członkowskich UE, wyrażone w euro i w hektarach pszenicy oraz w sztukach krów mlecznych (wg SO „2004”)

Kraj	Państwo/Region FADN	Wielkość progu (w euro)	Pszenica		Krowy mleczne	
			SO z ha (w euro)	Wielkość progu (w ha pszenicy)	SO od sztuki (w euro)	Wielkość progu (w szt. krów)
Bułgaria	<i>bg Bulgaria</i>	2 000	283,41	7,1	1 046,62	1,9
Rumunia	<i>ro Romania</i>	2 000	385,63	5,2	950	2,1
Cypr	<i>cy Kypros/Kıbrıs</i>	4 000	430,46	9,3	3 290	1,2
Estonia	<i>ee Eesti</i>	4 000	284	14,1	1 341	3,0
Grecja	<i>gr11_2_3 Makedonia</i>	4 000	382,74	10,5	965,76	4,1
Irlandia	<i>ie_c_u Connacht-Ulster</i>	4 000	1 015,06	3,9	1 418,10	2,8
Litwa	<i>lt Lietuva</i>	4 000	330	12,1	928	4,3
Łotwa	<i>lv Latvija</i>	4 000	383	10,4	865	4,6
Polska	<i>pl_a Pomorze i Mazury</i>	4 000	404,97	9,9	1 052,12	3,8
Portugalia	<i>pt16 Centro</i>	4 000	318,14	12,6	1 632	2,5
Słowenia	<i>si Slovenija</i>	4 000	507,30	7,9	1 664,42	2,4
Węgry	<i>hu32 Észak-Alföld</i>	4 000	384,32	10,4	1 591,18	2,5
Hiszpania	<i>es61_3 Andalucia, Ceuta y Melilla</i>	4 000	415,50	9,6	2 063,10	1,9
Włochy	<i>ite2 Umbria</i>	4 000	607,71	6,6	2 302,96	1,7
Malta	<i>mt Malta</i>	4 000	-	-	2 170,13	1,8
Czechy	<i>cz Ceska Republika</i>	8 000	580,69	13,8	1 528,54	5,2
Austria	<i>at21 Kärnten</i>	8 000	410,50	19,5	2 011,83	4,0
Finlandia	<i>fi131_2_3_41 Sisä-Suomi</i>	8 000	445,45	18,0	2 476,28	3,2
Dania	<i>fdk_a Øerne</i>	15 000	889,64	16,9	2 411,57	6,2
Słowacja	<i>sk01 Bratislavsky</i>	15 000	443	33,9	1 526	9,8
Szwecja	<i>se01_2_4_a Stockholm/ Östra Mellansverige /Sydsverige/Västsverige</i>	15 000	591,18	25,4	3 003,87	5,0
Francja	<i>fr24 Centre</i>	25 000	708,03	35,3	1 950	12,8
Luksemburg	<i>lu Luxembourg</i>	25 000	719,36	34,8	2 154,46	11,6
Niemcy	<i>de11 Stuttgart</i>	25 000	914,89	27,3	1 717,75	14,6
Belgia	<i>be1_2 Vlaams gewest en Brussel</i>	25 000	1 184	21,1	1 861	13,4
Holandia	<i>nl Nederland</i>	25 000	1 220	20,5	2 260	11,1
Wielka Brytania	<i>uk3_4_5 East</i>	25 000	940	26,6	1 981	12,6

Źródło: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ef_tso&lang=en. Rozporządzenie Komisji nr 1291/2009 z 18 grudnia 2009 r. dotyczące wyboru gospodarstw przekazujących dane do celów określania dochodów gospodarstw rolnych.

I.4. Wspólnotowa Typologia Gospodarstw Rolnych do końca 2009 roku

Zasady klasyfikacji gospodarstw zostały precyzyjnie określone i po raz pierwszy formalnie ustanowione Decyzją Komisji (EWG) 78/463/EEC z dnia 7 kwietnia 1978 r. Według tych zasad gospodarstwa rolne funkcjonujące na terenie Wspólnoty klasyfikowane są najczęściej według dwóch kryteriów:

- wielkości ekonomicznej,
- typu rolniczego.

I.4.1. Kryteria wykorzystywane we Wspólnotowej Typologii Gospodarstw Rolnych

Po rozszerzeniu zakresu działań i skali dopłat w ramach Wspólnej Polityki Rolnej, zaszła potrzeba bardziej precyzyjnego badania skutków projektowanych działań w różnych gospodarstwach rolnych, formowanych nie tylko według kryteriów ilościowych (np. wielkości zasobów ziemi), ale także kryteriów ekonomicznych (rodzaju realizowanej produkcji rolnej czy wielkości uzyskiwanych nadwyżek ekonomicznych). Z tego właśnie powodu, prawie 20 lat po utworzeniu FADN, Komisja Europejska podjęła w dniu 7 czerwca 1985 r. decyzję nr 85/377/EWG, ustanawiającą nową typologię gospodarstw rolnych na terenie Wspólnoty.

Zadaniem typologii gospodarstw rolnych jest dostarczenie narzędzia umożliwiającego na poziomie Wspólnoty:

- przeprowadzanie analiz sytuacji gospodarstw rolnych grupowanych według kryteriów ekonomicznych,
- porównywanie sytuacji gospodarstw rolnych pomiędzy:
 - różnymi klasami wytanianymi według zasad tej typologii,
 - państwami członkowskimi lub regionami w państwach członkowskich,
 - różnymi okresami.

W podstawowej klasyfikacji gospodarstw rolnych do końca 2009 roku miały zastosowanie parametry ekonomiczne, którymi były:

- standardowa nadwyżka bezpośrednia (SGM – Standard Gross Margin),
- europejska jednostka wielkości (ESU – European Size Unit).

Przy ich użyciu gospodarstwa mogły być i są grupowane według dwóch kryteriów:

- wielkości ekonomicznej,
- typu rolniczego.

❖ Nadwyżka bezpośrednia

Klasyfikacja gospodarstw według parametrów ekonomicznych opierała się na koncepcji nadwyżki bezpośredniej. Odzwierciedlała ona nadwyżkę wartości produkcji danej działalności rolniczej nad wartością kosztów bezpośrednich.

**Nadwyżka bezpośrednia
z danej działalności rolniczej (uprawy lub zwierzęcia)**

to:

**roczna wartość produkcji uzyskanej
z jednego hektara lub od jednego zwierzęcia**

pomniejszona o:

koszty bezpośrednie poniesione na wytworzenie tej produkcji

Nadwyżki bezpośrednie obliczane były na podstawie danych empirycznych pochodzących ze sprawozdawczości gospodarstw rolnych.

Wartość produkcji danej działalności określana na podstawie parametrów SGM jest sumą wartości produktów głównych i ubocznych znajdujących się w obrocie rynkowym.

Są one określone według cen sprzedaży „loco gospodarstwo”. Do wartości produkcji doliczane są subsydia do produktów, powierzchni lub zwierząt. Przy obliczaniu wartości produkcji zwierzęcej odejmuje się wartość zakupionych zwierząt do dalszego chowu.

Zestaw kosztów bezpośrednich o które obniżana jest wartość produkcji różni się w przypadku produkcji roślinnej i zwierzęcej.

Podstawowymi kosztami bezpośrednimi w produkcji roślinnej są: nasiona, nawozy i środki ochrony roślin, a w produkcji zwierzęcej: pasze i środki weterynaryjne.

Generalną zasadą przyświecającą zaliczaniu określonych składników kosztów do kosztów bezpośrednich jest jednocześnie spełnienie trzech kryteriów, a mianowicie:

- można je bez żadnej wątpliwości zaliczyć do określonej działalności,
- ich wielkość ma proporcjonalny związek ze skalą produkcji,
- mają bezpośredni wpływ na wielkość (wartość) produkcji.

Kwoty należnego lub naliczonego podatku od towarów i usług (VAT) nie są uwzględniane przy obliczaniu nadwyżki bezpośredniej.

Zgodnie z wytycznymi Komisji, do kosztów bezpośrednich nie mogą być zaliczane następujące składniki kosztów:

- pracy,
- eksploatacji maszyn i budynków,
- paliw i smarów (w przypadku szklarni koszt paliwa opałowego dolicza się do kosztów bezpośrednich),
- amortyzacji maszyn i budynków,
- usług.

Składniki kosztów bezpośrednich określone są według cen dostawy na teren gospodarstwa rolnego. Koszty te są pomniejszone o wszelkie subsydia dotyczące poszczególnych składników kosztów.

❖ Standardowa nadwyżka bezpośrednia (SGM – Standard Gross Margin)

W klasyfikacji gospodarstw rolnych funkcjonujących na terenie Unii Europejskiej do końca 2009 roku miała zastosowanie metoda wykorzystująca koncepcję standardowej nadwyżki bezpośredniej.

Standardowa nadwyżka bezpośrednia (SGM) dotycząca danej uprawy lub zwierzęcia

to:

standardowa wartość produkcji uzyskiwanej z jednego hektara lub od jednego zwierzęcia

pomniejszona o:

standardowe koszty bezpośrednie, niezbędne do wytworzenia tej produkcji

Standardowa nadwyżka bezpośrednia jest nadwyżką wartości produkcji danej działalności rolniczej nad wartością kosztów bezpośrednich, **w przeciętnych dla danego regionu warunkach produkcji**. W celu wyeliminowania wpływu zmian w produkcji (np. wywołanych złą pogodą) lub cen produktów i środków produkcji, do obliczeń przyjmowane są średnie z trzech lat odpowiedniego okresu, na podstawie uśrednionych danych rocznych z danego regionu. Z tego właśnie powodu, pojęcie nadwyżki bezpośredniej zostało uzupełnione terminem „standardowa”. Wartość standardowej nadwyżki bezpośredniej jest aktualizowana co dwa lata, dla uwzględnienia zmian poziomu cen i wydajności technologicznej (produkcyjnej).

Nadwyżki zostały obliczone dla każdego regionu statystycznego i dla każdej prowadzonej działalności w odniesieniu do 1 ha uprawy określonej rośliny lub 1 sztuki zwierzęcia³. W Unii Europejskiej są regiony SGM, dla których wylicza się SGM dla 124 działalności.

Tak duża liczba pozycji w zestawach standardowych nadwyżek bezpośrednich odzwierciedla nie tylko zróżnicowanie rolnictwa w Unii Europejskiej, ale także ukazuje poziom stosowanej szczegółowości, zapewniający porównywalność dostarczanych wyników, a tym samym realnie odzwierciedlający sytuację w rolnictwie.

I.4.2. Wielkość ekonomiczna gospodarstwa rolnego

Wielkość ekonomiczna gospodarstwa rolnego do końca 2009 roku określana była sumą standardowych nadwyżek bezpośrednich (SGM) wszystkich działalności występujących w gospodarstwie.

Wielkość ekonomiczna gospodarstwa rolnego wyrażana była w europejskich jednostkach wielkości (ESU - European Size Unit). Poczynając od zestawu „1984”, wartość europejskiej jednostki wielkości stanowiła równowartość 1200 ECU (obecnie 1200 euro). Wielkość ta została ustalona przez Komisję Europejską i służyła do wyrażania wartości standardowej nadwyżki bezpośredniej (SGM) wytwarzanej w gospodarstwie rolnym podlegającym klasyfikacji. Na podstawie obliczonych wielkości ekonomicznych wyrażonych w ESU, dane gospodarstwo rolne mogło być zaliczone do jednej z dziesięciu klas wielkości.

Schemat 3. Procedura określania wielkości ekonomicznej gospodarstw rolnych i wyrażenia jej w europejskich jednostkach wielkości (ESU)

Etap I	Ustalenie działalności realizowanych w gospodarstwie rolnym
Etap II	Określenie rozmiaru poszczególnych działalności realizowanych w gospodarstwie rolnym (liczba hektarów lub liczba zwierząt)
Etap III	Mnożenie rozmiaru każdej z działalności gospodarstwa rolnego przez odpowiednią standardową nadwyżkę bezpośrednią (SGM) dla ustalenia standardowej nadwyżki bezpośredniej każdej działalności realizowanej w gospodarstwie
Etap IV	Zsumowanie standardowych nadwyżek bezpośrednich wszystkich działalności realizowanych w gospodarstwie. Uzyskany wynik określa standardową nadwyżkę bezpośrednią gospodarstwa rolnego.
Etap V	Jeśli stosuje się standardową nadwyżkę bezpośrednią (SGM) „1984” i wyższe, należy podzielić obliczoną standardową nadwyżkę bezpośrednią dla całego gospodarstwa rolnego przez 1200 (do czasu, gdy 1 ESU jest określany jako równowartość 1200 euro). Otrzymany wynik dostarcza informacji o wielkości ekonomicznej gospodarstwa rolnego wyrażonej w europejskich jednostkach wielkości (ESU)

³ Wyjątek:

- SGM dla grzybów odnosi się do 100 m²,
- SGM dla drobiu odnosi się do 100 szt. zwierząt,
- SGM dla pszczoł odnosi się do 1 roju (tzn. rodziny pszczoły w ulu).

Tabela 3. Klasy wielkości ekonomicznej gospodarstw rolnych używane w typologii UE

Klasy wielkości ekonomicznej	Wielkość w ESU	Nazewnictwo klas wielkości stosowane od 1983/84
I	poniżej 2	Bardzo małe
II	2 - < 4	
III	4 - < 6	Małe
IV	6 - < 8	
V	8 - < 12	Średnio małe
VI	12 - < 16	
VII	16 - < 40	Średnio duże
VIII	40 - < 100	Duże
IX	100 - < 250	
X	250 i więcej	

I.4.3. Typ rolniczy gospodarstwa rolnego

Drugim kryterium stosowanym w klasyfikacji gospodarstw rolnych jest typ rolniczy gospodarstwa. Do końca 2009 roku był on określany na podstawie udziału poszczególnych działalności w tworzeniu ogólnej wartości standardowej nadwyżki bezpośredniej (SGM) w gospodarstwie.

W formule ustalania typów rolniczych miały zastosowanie dwie wartości progowe wynoszące: $1/3$ i $2/3$ SGM. Zgodnie z tą formułą, gospodarstwa w których żadna z działalności nie przekraczała $1/3$ SGM były określane jako „mieszane”, te w których udział dwóch działalności zawierał się w przedziale od $1/3$ do $2/3$ SGM nosiły miano „dwubiegunowych”, natomiast te w których udział jednej działalności przekraczał $2/3$ SGM, nazywane były specjalistycznymi.

Typ rolniczy gospodarstwa, wyznaczony według tego kryterium, odzwierciedlał jego system produkcji. W zależności od pożądanego stopnia dokładności, typy rolnicze gospodarstw były dzielone na:

- 8 typów ogólnych i grupę gospodarstw niesklasyfikowanych (oznaczanych z użyciem jednego znaku),
- 17 typów podstawowych (oznaczanych z użyciem dwóch znaków),
- 50 typów szczegółowych (oznaczanych z użyciem trzech znaków),
- podtypy 50 typów szczegółowych (oznaczanych z użyciem czterech znaków).

Ostatni szczebel systematyki był stosowany opcjonalnie przez te państwa członkowskie, w których liczba gospodarstw, zaliczanych do typów szczegółowych jest niewielka.

Schemat 4. Główne typy rolnicze (GTF) gospodarstw rolnych w typologii Unii Europejskiej

Nr typu	Nazwa typu
1	Specjalizujące się w uprawach polowych
2	Specjalizujące się w uprawach ogrodniczych
3	Specjalizujące się w uprawach trwałych
4	Specjalizujące się w chowie zwierząt żywionych w systemie wypasowym
5	Specjalizujące się w chowie zwierząt żywionych paszami treściwymi
6	Różne uprawy, łącznie
7	Różne zwierzęta, łącznie
8	Różne uprawy i zwierzęta, łącznie
9	Gospodarstwa niesklasyfikowane

Przykład rozwiniętej cztero-szczeblowej typologii, obrazuje systematyka typu rolniczego gospodarstw specjalizujących się w chowie zwierząt żywionych paszami treściwymi, zamieszczona w schemacie 5 [9].

Schemat 5. Ilustracja pełnej, cztero-szczeblowej systematyki gospodarstw rolnych w typologii gospodarstw rolnych w Unii Europejskiej, na przykładzie typu rolniczego gospodarstw specjalizujących się w chowie zwierząt żywionych paszami treściwymi

Kod	Rodzaj typu	Nazwa typu
5	ogólny	Specjalizujące się w chowie zwierząt żywionych paszami treściwymi
50	podstawowy	Zwierzęta żywione paszami treściwymi
501	szczegółowy	Trzoda chlewna
5012	podtyp typu szczegółowego	Trzoda chlewna, tucz

Powyżej opisana systematyka jest wystarczająco obszerna dla wyróżnienia wszystkich typów rolniczych, które zostały dotychczas rozpoznane w Unii Europejskiej.

Opisane zasady klasyfikacji gospodarstw rolnych mają zastosowanie przede wszystkim przy wyłanianiu reprezentatywnej próby gospodarstw z danego regionu czy państwa, dla potrzeb FADN. Klasyfikacja ta jest wykorzystywana także w badaniach struktury gospodarstw rolnych, przeprowadzanych przez EUROSTAT.

Zadaniem tego systemu klasyfikacji gospodarstw rolnych jest:

- dostarczanie informacji potrzebnych do kreowania Wspólnej Polityki Rolnej
- umożliwienie grupowania gospodarstw na poziomie Unii Europejskiej w celu wykonywania:
 - analiz sytuacji ekonomicznej gospodarstw rolnych grupowanych według kryteriów ekonomicznych (stanowiących uzupełnienie grupowań gospodarstw według kryteriów ilościowych, takich jak zasoby ziemi, wielkość stada krów itp.),
 - porównań struktury gospodarstw i ich sytuacji ekonomicznej pomiędzy:
 - typami gospodarstw rolnych,
 - państwami członkowskimi i regionami,
 - okresami.

Wielkość ekonomiczna gospodarstwa rolnego i typ rolniczy gospodarstwa stanowią dwa standardowe kryteria grupowania gospodarstw przy tworzeniu raportów opisujących działalność gospodarstw rolnych funkcjonujących na obszarze Unii Europejskiej.

1.5. Wspólnotowa Typologia Gospodarstw Rolnych po zasadniczej modyfikacji w 2010 roku*

Od 2010 roku gospodarstwa rolne funkcjonujące na obszarze Unii Europejskiej są klasyfikowane **według nowych zasad Wspólnotowej Typologii Gospodarstw Rolnych** (w skrócie WTGR). Konieczność modyfikacji typologii zaistniała po oddzieleniu płatności od produkcji (*decoupling'u*). W tych warunkach współczynniki SGM niektórych działalności uzyskują wartość ujemną, bo wartość produkcji poszczególnych produktów liczona według cen rynkowych nie pokrywała wartości ponoszonych kosztów bezpośrednich, co spowodowało pojawienie się ujemnych wartości współczynników SGM w państwach członkowskich.

Tabela 4. Wpływ dopłat bezpośrednich na wartość współczynnika SGM dla 2 działalności rolniczych w Finlandii

Działalność	Wartość parametru SGM "2002" w euro	
	z dopłatami	bez dopłat
Prosięta do 20 kg	42,30	-30,00
Byczki 1-2 lata	173,60	-94,00

Źródło: Obliczenia własne wg danych Eurostatu.

Stan ten w sposób oczywisty uniemożliwił ich zastosowanie do typologii gospodarstw rolnych. W tej sytuacji wykorzystywany do tej pory parametr SGM, zastąpiono parametrem standardowej produkcji (SO). Ponadto, dla zapewnienia lepszej obiektywizacji parametru SO, wydłużono o 2 lata jego okres referencyjny (z 3 do 5 lat).

Dla potrzeb klasyfikacji gospodarstw pod względem wielkości według standardowej wielkości ekonomicznej gospodarstwa, dotychczas używaną europejską jednostkę wielkości (ESU), stanowiącą równowartość 1200 euro standardowej nadwyżki bezpośredniej, zamieniono przedziałem bezwzględnych wartości standardowej produkcji wyrażonej w europejskiej jednostce monetarnej euro (EUR).

Zmieniono także strukturę typologii gospodarstwa. W miejsce dotychczasowej struktury 4-szczeblowej wprowadzono strukturę 3-szczeblową z jednoczesnym nowym zdefiniowaniem typów rolniczych.

Przy okazji modyfikacji parametrów wykorzystywanych we WTGR, dokonano głębszej zmiany metodycznej. Jedną z istotnych przesłanek jej dokonania stała się potrzeba odzwierciedlania we WTGR dotychczas pomijanych działalności gospodarczych innych niż rolnicze. W tym celu wyróżniono 3 grupy gospodarstw rolnych, według udziału działalności gospodarczej innej niż rolnicza (OGA), w ogólnej wartości produkcji gospodarstwa rolnego (do 10%, od powyżej 10 do 50 %, powyżej 50%).

Aktem prawnym ustanawiającym nową typologię gospodarstw rolnych jest rozporządzenie Komisji ustanawiające wspólnotową typologię gospodarstw rolnych z 8 grudnia 2008 r. ze zm., (Commission Regulation (EC) No 1242/2008 of 8 December 2008 establishing a Community typology for agricultural holdings (Official Journal of the European Union, 13.12.2008, L 335/3)).

Dokument RI/CC 1500 TYPOLOGY HANDBOOK podręcznik metodyczny dla Wspólnotowej Typologii Gospodarstw Rolnych jest obowiązującym dla nowej typologii.

* Opracowano z udziałem mgr inż. Izabeli Cholewy.

I.5.1. Kryteria wykorzystywane we Wspólnotowej Typologii Gospodarstw Rolnych

W podstawowej typologii gospodarstw rolnych ma zastosowanie parametr ekonomiczny standardowa produkcja (SO skrót od nazwy w j. ang. Standard Output).

Przy użyciu tego parametru gospodarstwa są klasyfikowane według dwóch cech:

- wielkości ekonomicznej,
- typu rolniczego.

❖ Standardowa produkcja

W zmodyfikowanej w 2010 r. Wspólnotowej Typologii Gospodarstwa Rolnego ma zastosowanie koncepcja standardowej produkcji. To spowodowało potrzebę opracowania zestawu współczynników SO, które zastępują dotychczas używane współczynniki SGM.

Standardowa produkcja (SO) dotycząca danej uprawy lub zwierzęcia

to:

średnia z 5 lat wartość produkcji określonej działalności rolniczej (roślinnej lub zwierzęcej) uzyskana z jednego hektara lub od jednego zwierzęcia

Współczynnik standardowa produkcja (SO), jest średnią z 5 lat wartością produkcji określonej działalności produkcyjnej w przeciętnych dla danego regionu warunkach produkcyjnych. W celu eliminacji wahań wartości produkcji (powodowanych np. złą pogodą) lub cen produktów i materiałów do produkcji, do obliczeń przyjmowane są średnie z pięciu lat odpowiedniego okresu, na podstawie uśrednionych danych rocznych z danego regionu [17]. Schemat 6 oraz Schemat 7 prezentują sposób obliczania standardowej produkcji (SO) dla produkcji roślinnej oraz zwierzęcej.

Schemat 6. Sposób obliczania wartości produkcji z działalności roślinnej dla potrzeb współczynnika standardowej produkcji

Standardowa produkcja	=		Wartość produkcji
	+		produkt główny (np. ziarno pszenicy)
	+		produkt uboczny (np. słoma)

Schemat 7. Sposób obliczania wartości produkcji z działalności zwierzęcej dla potrzeb współczynnika standardowej produkcji

Standardowa produkcja	=		Wartość produkcji	-	koszt wymiany stada (np. odpowiednia część wartości jałówki cielnej)
	+		produkt główny (np. mleko)		
	+		produkt uboczny (np. mięso)		

Wartość produkcji danej działalności jest sumą wartości produktów głównych i ubocznych. Są one określane według cen netto „loco gospodarstwo” (bez VAT). Do wartości produkcji nie doliczane są dopłaty bezpośrednie. Przy obliczaniu wartości produkcji w przypadku działalności produkcji zwierzęcej odejmuje się jedynie koszt wymiany stada.

Zamiana wartości współczynników SO dla poszczególnych działalności produkcji roślinnej i zwierzęcej wpływa na postać dwóch kryteriów klasyfikacyjnych, jakimi są wielkość

ekonomiczna i typ rolniczy gospodarstwa rolnego. O stopniu i kierunku tych zmian w stosunku do starej typologii bazującej na parametrach SGM decyduje fakt nieuwzględniania dopłat do produkcji oraz jej kosztów bezpośrednich przy określaniu wartości współczynnika SO.

1.5.2. Wielkość ekonomiczna gospodarstwa rolnego

Wielkość ekonomiczna gospodarstwa rolnego jest określana sumą standardowych produkcji (SO) wszystkich działalności rolniczych występujących w gospodarstwie. Istotną zmianą w ramach WTGR jest zaprzestanie stosowania ESU przy określaniu klas wielkości ekonomicznej gospodarstw rolnych – od 2010 roku klasy te są wyrażane wartością SO w euro. Powiększono również liczbę klas wielkości ekonomicznej do 14. Na podstawie obliczonych wartości SO wyrażonych w euro, dane gospodarstwo rolne jest zaliczane do odpowiedniej klasy wielkości ekonomicznej.

Schemat 8. Procedura określania wielkości ekonomicznej gospodarstw rolnych i wyrażania jej w walucie europejskiej (euro)

Etap I	Ustalenie działalności produkcyjnych realizowanych w gospodarstwie rolnym
Etap II	Ustalenie fizycznego rozmiaru poszczególnych działalności produkcyjnych realizowanych w gospodarstwie rolnym (liczba hektarów lub liczba zwierząt)
Etap III	Mnożenie rozmiaru każdej z działalności produkcyjnej gospodarstwa przez odpowiedni współczynnik SO dla obliczenia wartości standardowej produkcji z każdej działalności realizowanej w gospodarstwie
Etap IV	Zsumowanie wartości standardowej produkcji z wszystkich działalności realizowanych w gospodarstwie. Uzyskany wynik odzwierciedla wartość standardowej produkcji całego gospodarstwa rolnego. Otrzymany wynik informuje o wielkości ekonomicznej gospodarstwa rolnego wyrażonej w europejskiej jednostce monetarnej (euro)

Tabela 5. Nowe klasy wielkości ekonomicznej gospodarstw rolnych używane w typologii UE

nES6		nES9		nES	Zakres w euro
				1	euro < 2 000
1	Bardzo małe	1	Bardzo małe	2	2 000 ≤ euro < 4 000
				3	4 000 ≤ euro < 8 000
2	Małe	2	Małe	4	8 000 ≤ euro < 15 000
		3	Małe	5	15 000 ≤ euro < 25 000
3	Średnio-małe	4	Średnio - małe	6	25 000 ≤ euro < 50 000
4	Średnio-duże	5	Średnio - duże	7	50 000 ≤ euro < 100 000
		6	Duże	8	100 000 ≤ euro < 250 000
5	Duże	7	Duże	9	250 000 ≤ euro < 500 000
		8	Bardzo duże	10	500 000 ≤ euro < 750 000
				11	750 000 ≤ euro < 1 000 000
6	Bardzo duże			12	1 000 000 ≤ euro < 1 500 000
		9	Bardzo duże	13	1 500 000 ≤ euro < 3 000 000
				14	euro ≥ 3 000 000

I.5.3. Typ rolniczy gospodarstwa rolnego

Drugim kryterium stosowanym we WTGR jest typ rolniczy gospodarstwa rolnego. Jest on określany na podstawie udziału poszczególnych działalności rolnych w tworzeniu całkowitej wartości SO w gospodarstwie.

W formule ustalania typów rolniczych mają zastosowanie dwie wartości progowe wynoszące: $1/3$ i $2/3$ całkowitej wartości SO. Zgodnie z tą formułą, gospodarstwa w których żadna z działalności nie przekracza $1/3$ SO są określane jako „mieszane”, te w których udział dwóch działalności zawiera się w przedziale od $1/3$ do $2/3$ SO noszą miano „dwubiegunowych”, natomiast te w których udział jednej grupy działalności przekracza $2/3$ SO, nazywane są specjalistycznymi.

Typ rolniczy gospodarstwa, wyznaczony według tego kryterium, odzwierciedla jego system produkcji. W zależności od pożądanego stopnia dokładności, typy rolnicze gospodarstw są dzielone na:

- 8 typów ogólnych i grupę gospodarstw niesklasyfikowanych (oznaczanych z użyciem jednego znaku),
- 21 typów podstawowych i grupę gospodarstw niesklasyfikowanych (oznaczanych z użyciem dwóch znaków),
- 61 typów szczegółowych i grupę gospodarstw niesklasyfikowanych (oznaczanych z użyciem trzech znaków).

Schemat 9. Główne typy rolnicze (GTF) gospodarstw rolnych we WTGR

Nr typu	Nazwa typu
1	Specjalizujące się w uprawach polowych
2	Specjalizujące się w uprawach ogrodnich
3	Specjalizujące się w uprawach trwałych
4	Specjalizujące się w chowie zwierząt żywionych w systemie wypasowym
5	Specjalizujące się w chowie zwierząt żywionych paszami treściwymi
6	Uprawy mieszane
7	Gospodarstwa mieszane - różne zwierzęta
8	Różne uprawy i zwierzęta, łącznie
9	Gospodarstwa niesklasyfikowane

Zgodnie z nowymi zasadami WTGR systematykę typów rolniczych gospodarstw rolnych zredukowano z 4-szczeblowej na 3-szczeblową. Trzyszczeblową systematykę typów rolniczych zobrazowano na przykładzie typu rolniczego gospodarstw specjalizujących się w chowie zwierząt żywionych paszami treściwymi - schemat 10 [20].

Schemat 10. Ilustracja pełnej, trzyszczeblowej systematyki gospodarstw rolnych według nowej typologii gospodarstw rolnych w Unii Europejskiej, na przykładzie typu rolniczego gospodarstw specjalizujących się w chowie zwierząt żywionych paszami treściwymi

Kod	Rodzaj typu	Nazwa typu
5	ogólny	Specjalizujące się w chowie zwierząt żywionych paszami treściwymi
51	podstawowy	Specjalizujące się w chowie trzody chlewnej
512	szczegółowy	Specjalizujące się w tuczu trzody chlewnej

1.5.4. Działalność gospodarcza inna niż rolnicza bezpośrednio związana z gospodarstwem rolnym

Z uwagi na rosnące znaczenie wielofunkcyjności gospodarstw rolnych, typologię uzupełniono o dodatkową „klasyfikację”, której kryterium jest udział „działalności gospodarczej innej niż rolnicza bezpośrednio związanej z gospodarstwem” (z ang. Other Gainful Activities, w skrócie OGA), w całkowitych przychodach gospodarstwa rolnego. Działalność bezpośrednio związana z gospodarstwem rolnym to działalność, w ramach której wykorzystywane są albo zasoby gospodarstwa rolnego (ziemia, budynki, maszyny itp.) albo produkty tego gospodarstwa.

Schemat 11. Wzór obliczania udziału działalności gospodarczej innej niż rolnicza bezpośrednio związanej z gospodarstwem rolnym w całkowitych przychodach gospodarstwa rolnego

$$\text{OGA (\%)} = \frac{\text{Przychody ze sprzedaży wyrobów i usług w ramach OGA w GR}}{\text{Przychody całkowite GR (rolnictwo + OGA+ dopłaty bezpośrednie)}}$$

Na podstawie obliczonego procentowego udziału OGA w całkowitych przychodach gospodarstwa rolnego, wyrażanego w procentach, dane gospodarstwo rolne może być zaliczone do jednej z trzech klas OGA [17].

Schemat 12. Klasy OGA gospodarstw rolnych w typologii Unii Europejskiej

Klasy	Tytuł	Zakres w %
I	Typowo rolnicze	$0 \leq \% \leq 10$
II	Mieszane z przewagą produkcji rolniczej	$10 < \% \leq 50$
III	Mieszane z przewagą OGA	$50 < \% < 100$

Działalność gospodarcza inna niż rolnicza (OGA) nie jest brana pod uwagę w typologii wykonywanej na podstawie działalności produkcji rolniczej, czyli zarówno wielkość ekonomiczna jak i typ rolniczy gospodarstwa rolnego nie uwzględniają OGA.

Dla uzyskania możliwości analizy szeregów czasowych po dokonaniu zasadniczej zmiany WTGR, każde państwo członkowskie zostało zobowiązane do wytworzenia „przejściowego” zestawu regionalnych współczynników standardowej produkcji SO „2004” z trzyletniego okresu referencyjnego 2003-2005. Dzięki temu możliwe jest wykonanie równoległych klasyfikacji gospodarstw rolnych według starych i nowych zasad WTGR. Zestaw współczynników SO „2007” z pięcioletniego okresu referencyjnego 2005-2009 jest pierwszym klasycznym zestawem współczynników obliczonym wg nowych zasad WTGR.

1.6. Wybór próby gospodarstw rolnych z pola obserwacji FADN

Agencje łącznikowe z poszczególnych państw członkowskich opracowują corocznie plany wyboru gospodarstw rolnych do badań w ramach FADN. Po ich opracowaniu i zaakceptowaniu przez Komitety Krajowe FADN, plany te są przekazywane do akceptacji Komitetu Wspólnoty Europejskiej nadzorującego FADN.

Tabela 6. Liczebność gospodarstw w próbie i w polu obserwacji FADN oraz średnia waga gospodarstw w poszczególnych państwach członkowskich i ogółem w Unii Europejskiej w roku 2008

L.p.	Państwo członkowskie UE	Liczba gospodarstw reprezentowanych w polu obserwacji FADN	Wielkość próby	Średnia waga gospodarstwa w próbie	Udział % kraju w FADN
1	Austria	73 000	2 062	35,4	2,6
2	Belgia	32 010	1 195	26,8	1,5
3	Bułgaria	116 771	1 953	59,8	2,5
4	Cypr	19 700	442	44,6	0,6
5	Czechy	14 690	1 344	10,9	1,7
6	Dania	32 570	2 021	16,9	2,6
7	Estonia	7 260	500	14,5	0,6
8	Finlandia	40 960	930	44,0	1,2
9	Francja	356 075	7 465	47,7	9,6
10	Grecja	537 230	4 144	129,6	5,3
11	Hiszpania	600 386	8 171	73,5	10,5
12	Holandia	59 490	1 486	40,0	1,9
13	Irlandia	106 400	1 192	89,3	1,5
14	Litwa	39 600	1 109	35,7	1,4
15	Luksemburg	1 663	450	3,7	0,6
16	Łotwa	22 833	1 001	22,8	1,3
17	Malta	1 472	381	3,9	0,5
18	Niemcy	185 007	7 828	23,6	10,0
19	Polska	757 402	12 398	61,1	15,9
20	Portugalia	111 846	2 216	50,5	2,8
21	Rumunia	865 806	1 806	479,4	2,3
22	Słowacja	3 470	516	6,7	0,7
23	Słowenia	42 591	821	51,9	1,1
24	Szwecja	26 360	1 012	26,0	1,3
25	Węgry	80 686	1 950	41,4	2,5
26	Wielka	88 390	2 810	31,5	3,6
27	Włochy	730 609	10 861	67,3	13,9
	Unia Europejska	4 954 277	78 064	63,5	100,0

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Wyników Standardowych publikowanych na stronie Komisji Europejskiej.

Wewnątrz pola obserwacji FADN istnieje wielkie zróżnicowanie gospodarstw rolnych, pod względem wielkości ekonomicznej i typu rolniczego. Dla właściwego odzwierciedlenia tego zróżnicowania w próbie badawczej, Agencja łącznikowa dzieli pole obserwacji FADN na warstwy. Pominięcie tej czynności w procesie wyboru próby, mogłoby spowodować brak właściwej reprezentacji niektórych rodzajów gospodarstw (np. dużych gospodarstw mlecznych w jednym regionie, czy małych gospodarstw produkujących owoce w innym regionie). W procedurze wyboru gospodarstw mają zastosowanie do warstwowania zbioru gospodarstw trzy kryteria:

- położenie regionalne,
- wielkość ekonomiczna,
- typ rolniczy.

I.7. Sprawozdanie z gospodarstwa rolnego

Agencja łącznikowa każdego z państw członkowskich przygotowuje po zakończeniu okresu obrachunkowego, sprawozdania z gospodarstw rolnych należących do reprezentatywnej próby gospodarstw, zatwierdzonej ostatecznie przez Komisję. Agencje łącznikowe wszystkich państw członkowskich przesyłają te sprawozdania w postaci plików elektronicznych do Komisji Europejskiej.

Zakres, format i sposób wpisywania danych, niezbędnych do wykonania sprawozdania z gospodarstwa rolnego FADN, są precyzyjnie opisane w rozporządzeniu Komisji [19]. Dzięki temu możliwe jest tworzenie wspólnych zbiorów danych z gospodarstw funkcjonujących na obszarze Unii Europejskiej.

Informacje zawarte w sprawozdaniu są uporządkowane według następujących grup tematycznych:

- Ogólne informacje dotyczące gospodarstwa (tabela A),
- Struktura własnościowa powierzchni wykorzystywanych użytków rolnych (tabela B),
- Siła robocza (tabela C),
- Liczba i wartość żywego inwentarza (tabela D),
- Zakup i sprzedaż inwentarza żywego (tabela E),
- Koszty (tabela F),
- Grunty i budynki, majątek ruchomy i obrotowy (tabela G),
- Zadłużenie (tabela H),
- Podatek od towarów i usług (VAT) (tabela I),
- Dotacje i subsydia (tabela J),
- Produkcja (z wyłączeniem zwierząt) (tabela K),
- Kwoty i inne prawa (tabela L),
- Dopłaty bezpośrednie (tabela M),
- Szczegółowe informacje dotyczące zakupu i sprzedaży żywego inwentarza (tabela N).

Zakres i szczegółowość danych rachunkowych z gospodarstwa rolnego sprawia, że sprawozdanie z gospodarstwa rolnego może zawierać nawet do 2 tys. zmiennych [16].

I.8. Główni użytkownicy bazy danych FADN

Najwcześniejszymi i jednocześnie głównymi odbiorcami informacji dostarczanych przez FADN są instytucje Wspólnoty, a w szczególności Komisja Europejska. Zapotrzebowanie na informacje zgłaszane przez te instytucje jest traktowane jako priorytetowe przez Dyрекcję Generalną VI-L3 (DG Agri).

Zgodnie z postanowieniem Komisji Europejskiej, głównymi odbiorcami są jednostki obsługujące Dyрекcję Generalną do Spraw Rolnictwa. Wśród nich są jednostki odpowiedzialne za kierowanie wspólnymi rynkami rolnymi (na przykład: zbóż, wołowiny i cielęciny, mleka), za kierowanie działaniami dotyczącymi rozwoju obszarów wiejskich oraz ogólne analizy z punktu widzenia Wspólnej Polityki Rolnej. Baza danych FADN służy także klientom spoza instytucji Wspólnoty. Każdego roku, zespół DG VI-L3 (DG Agri) odpowiada na wiele zamówień na informacje, kierowane przez publiczne i prywatne organizacje, takie jak Ministerstwa Rolnictwa różnych państw członkowskich, uczelnie wyższe i instytuty naukowo-badawcze, a także zawodowe organizacje producentów rolnych.

Jak wcześniej wspomniano, podstawowym zadaniem FADN jest zaspokojenie potrzeb Komisji Europejskiej dotyczących informacji o gospodarstwach rolnych. Celem tych działań nie jest statystyka dotycząca działu rolnictwo, lecz dochody i sytuacja finansowa różnych gospodarstw rolnych.

Dane rachunkowe gospodarstw rolnych, które znajdują się w bazie FADN używane są do obliczania zestawu wskaźników dochodu i produktywności, kosztów produkcji i struktury majątku gospodarstw. Wyniki Standardowe z grup gospodarstw rolnych tworzonych według różnych kryteriów w tym rutynowo: według wielkości ekonomicznej i typu rolniczego gospodarstw rolnych, stanowią główny składnik informacji dla programowania Wspólnej Polityki Rolnej. Są one użyteczne zarówno do rozpoznawania, jak i oceny narzędzi i środków wykorzystywanych w kreowaniu WPR. W tym kontekście baza danych FADN ma podstawowy udział w opracowywaniu analiz i oceny skutków działań, projektowanych w trakcie reformowania WPR.

Wysoka użyteczność FADN wynika z tego, że jest to zharmonizowany system badań reprezentacyjnych, wykorzystujący precyzyjnie zdefiniowane pojęcia z dokładnie opracowaną metodą wyboru próby gospodarstw oraz przejrzystymi procedurami kontrolnymi. Dzięki temu dane pozyskiwane przez FADN są reprezentatywne dla określonych zbiorów gospodarstw rolnych funkcjonujących w różnych obszarach Unii Europejskiej. Ponadto dzięki zastosowanej wielostopniowej procedurze kontroli jakości danych, dostarcza on wiarygodnych danych. Zapewnia to możliwość odzwierciedlania rzeczywistych wyników gospodarstw rolnych funkcjonujących na terenie Wspólnoty.

I.9. Wyniki Standardowe FADN

Zespół pracowników w DG Agri, odpowiedzialny za funkcjonowanie FADN wykonuje różne opracowania na podstawie danych gromadzonych w ramach FADN. Wśród nich można wyróżnić tzw. Wyniki Standardowe FADN.

Wyniki Standardowe są zestawem danych statystycznych, obliczonych na podstawie sprawozdań z gospodarstwa rolnego, dostarczanych przez Agencje tącznikowe państw członkowskich. Wyniki te opisują w podstawowym zakresie sytuację finansową różnych grup gospodarstw funkcjonujących na terenie Wspólnoty.

Dla uzyskania porównywalności między zmiennymi używanymi w FADN i zmiennymi używanymi przez inne instytucje dostarczające dane z obszaru statystyki rolniczej, Komisja

Europejska precyzyjnie zdefiniowała każdą zmienną, która występuje w Wynikach Standardowych FADN.

Wszystkie składniki Wyników Standardowych odnoszące się do wartości, podawane są w euro. To umożliwia agregowanie wyników poszczególnych państw członkowskich na poziomie Wspólnoty, a także bezpośrednie porównywanie wyników pomiędzy państwami członkowskimi.

Dla uniemożliwienia rozpoznania poszczególnych gospodarstw, z których pochodzą dane rachunkowe, Komisja nie publikuje uśrednionych wyników z grupy obejmującej mniej niż 15 gospodarstw [15].

Tabela 7. Wielkość pola obserwacji i próby FADN w 2008 r. wg państw członkowskich UE, opisanego przez Wyniki Standardowe FADN, poziom I

Państwo członkowskie UE	Dolny próg wielkości ekonomicznej	Liczba gospodarstw reprezentowanych w Wynikach Standardowych FADN		Liczebność próby gospodarstw w Wynikach Standardowych FADN	
		sztuk	%	sztuk	%
Bułgaria	1	116 771	2,36	1 953	2,50
Rumunia	1	865 806	17,48	1806	2,31
Cypr	2	19 700	0,40	442	0,57
Grecja	2	537 230	10,84	4144	5,31
Estonia	2	7 260	0,15	500	0,64
Węgry	2	80 686	1,63	1 950	2,50
Irlandia	2	106 400	2,15	1 192	1,53
Litwa	2	39 600	0,80	1 109	1,42
Łotwa	2	22 833	0,46	1001	1,28
Polska	2	757 402	15,29	12 398	15,88
Portugalia	2	111 846	2,26	2 216	2,84
Słowenia	2	42 591	0,86	821	1,05
Czechy	4	14 690	0,30	1 344	1,72
Hiszpania	4	600 386	12,12	8 171	10,47
Włochy	4	730 609	14,75	10 861	13,91
Słowacja	8	3 470	0,07	516	0,66
Dania	8	32 570	0,66	2 021	2,59
Francja	8	356 075	7,19	7 465	9,56
Luksemburg	8	1 663	0,03	450	0,58
Malta	8	1 472	0,03	381	0,49
Austria	8	73 000	1,47	2 062	2,64
Finlandia	8	40 960	0,83	930	1,19
Szwecja	8	26 360	0,53	1012	1,30
Niemcy	16	185 007	3,73	7 828	10,03
Belgia	16	32 010	0,65	1 195	1,53
Holandia	16	59 490	1,20	1 486	1,90
Wielka Brytania	16	88 390	1,78	2 810	3,60
FADN UE		4 954 277	100,00	78 064	100,00

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Wyników Standardowych publikowanych na stronie Komisji Europejskiej. Rozporządzenie Komisji nr 1265/2008 z 16 grudnia 2008 r. zmieniające rozporządzenie (EWG) nr 1859/82 dotyczące wyboru gospodarstw przekazujących dane do celów określania dochodów gospodarstw rolnych.

W 2008 r. w Unii Europejskiej w FADN uczestniczyło około 78 tys. gospodarstw rolnych, reprezentujących prawie 5 mln towarowych gospodarstw rolnych z 27 państw członkowskich. Jednolitość merytoryczna systemu umożliwia porównywanie wyników gospodarstw rolnych np. polskich z fińskimi (zob. Tabela 8).

Tabela 8. Wyniki Standardowe FADN z 2008 r. dotyczące średniego gospodarstwa w Polsce i w Finlandii (wartości pieniężne wyrażone są w europejskich jednostkach monetarnych „euro”)

Wyszczególnienie		Kraj	
		Polska	Finlandia
PRÓBA I ZBIÓR GOSPODARSTW			
SYS02	Liczba reprezentowanych gospodarstw rolnych	757 400	40 960
SYS03	Liczba gospodarstw w próbie	12 398	930
STRUKTURA I PLONY			
SE005	Wielkość ekonomiczna gospodarstwa - ESU	10,20	40,60
SE010	Nakłady pracy ogółem /w jednostkach osób pełnozatrudnionych / AWU	1,76	1,45
SE015	Nakłady pracy własnej /w jednostkach osób pełnozatrudnionych / FWU	1,51	1,20
SE020	Nakłady pracy najemnej /w jednostkach osób pełnozatrudnionych / AWU	0,25	0,25
SE025	Powierzchnia użytkowanych użytków rolnych w ha	18,29	52,61
SE030	Powierzchnia dodzierżawionych użytków rolnych w ha	5,42	18,39
SE035	:Zboża - ha	10,63	27,33
SE041	:Pozostałe uprawy polowe - ha	2,24	4,39
SE042	:Uprawy energetyczne	0,06	0,14
SE046	:Warzywa i kwiaty - ha	0,36	0,18
SE050	:Winnice - ha	0,00	0,00
SE054	:Uprawy trwałe - ha	0,43	0,21
SE055	::Sady - ha	0,42	0,11
SE060	::Gaje oliwne - ha	0,00	0,00
SE065	::Pozostałe uprawy trwałe - ha	0,01	0,09
SE071	:Uprawy pastewne - ha	4,44	16,13
SE072	:Odłogi - ha	0,00	1,51
SE073	:Ugory- ha	0,18	2,50
SE075	Lasy -ha	0,93	0,00
SE080	Zwierzęta ogółem - LU	12,88	30,47
SE085	Krowy mleczne -LU	3,29	7,71
SE090	Pozostałe bydło - LU	2,67	9,40
SE095	Owce i kozy - LU	0,11	0,29
SE100	Trzoda chlewna -LU	5,23	9,91
SE105	Drób - LU	1,35	3,01
SE110	Plon pszenicy - dt/ha	52,89	38,08
SE115	Plon kukurydzy - dt/ha	70,14	-
SE120	Obsada zwierząt - LU /ha	1,47	1,17
SE125	Wydajność mleczna krów - kg/ krowę	4 738	8 472

Tabela 8. Wyniki Standardowe FADN z 2008 r. dotyczące średniego gospodarstwa w Polsce i w Finlandii (wartości pieniężne wyrażone są w europejskich jednostkach monetarnych „euro”)

PRODUKCJA			
SE131	Produkcja ogółem	28 428	85 685
SE135	Produkcja roślinna	14 654	32 226
SE140	:Zboża	5 802	12 963
SE145	:Rośliny białkowe	85	109
SE146	:Rośliny energetyczne	37	17
SE150	:Ziemniaki	1 170	2 228
SE155	:Buraki cukrowe	423	664
SE160	:Rośliny oleiste	1 351	896
SE165	:Rośliny przemysłowe	120	95
SE170	:Warzywa i kwiaty	3 649	14 265
SE175	:Owoce	1 231	137
SE180	:Owoce cytrusowe	0	0
SE185	:Wina i winogrona	0	0
SE190	:Oliwki i olej z oliwek	0	0
SE195	:Uprawy pastewne	354	630
SE200	:Inne produkty pochodzenia roślinnego	469	239
SE206	Produkcja zwierzęca	13 286	47 441
SE211	:Różnica wartości zwierząt stada podstawowego	4	-36
SE216	:Mleko i przetwory z mleka krowiego	4 422	28 642
SE220	:Wołowina i cielęcina	1 404	5 437
SE225	:Wieprzowina	4 308	8 090
SE230	:Owce i kozy	32	155
SE235	:Mięso drobiowe	2 104	3 523
SE240	:Jaja	604	1 332
SE245	:Mleko i przetwory z mleka owczego i koziego	16	5
SE251	:Inne zwierzęta i produkty zwierzęce	395	257
SE256	Pozostała produkcja	488	6 019
SE260	:Przekazania do gospodarstwa domowego	455	215
SE265	:Zużycie wewnętrzne	3 697	4 802

Tabela 8. Wyniki Standardowe FADN z 2008 r. dotyczące średniego gospodarstwa w Polsce i w Finlandii (wartości pieniężne wyrażone są w europejskich jednostkach monetarnych „euro”)

KOSZTY			
SE270	Koszty ogółem	25 288	113 746
SE275	Zużycie pośrednie	18 714	75 701
SE281	Koszty bezpośrednie	13 111	37 577
SE285	:Nasiona i sadzonki	1 220	3 511
SE290	:Nasiona i sadzonki własne	381	787
SE295	:Nawozy	2 418	5 597
SE300	:Środki ochrony roślin	1 117	1 737
SE305	:Pozostałe koszty bezpośrednie produkcji roślinnej	534	3 933
SE310	:Pasze zwierząt żywionych systemem wypasowym	2 239	10 105
SE315	: Pasze zwierząt żywionych systemem wypasowym, wytworzone w gosp. rol.	1 482	2 095
SE320	:Pasze dla zwierząt ziarnożernych	5 052	9 074
SE325	: Pasze dla zwierząt ziarnożernych, wytworzone w gosp. rol.	1 773	1 920
SE330	:Pozostałe koszty bezpośrednie produkcji zwierzęcej	531	3 620
SE331	:Koszty bezpośrednie produkcji leśnej	1	0
SE336	Koszty ogólnogospodarcze	5 603	38 123
SE340	:Koszty utrzymania maszyn i budynków	1 381	10 184
SE345	:Energia	2 708	12 383
SE350	:Usługi	768	5 845
SE356	:Pozostałe koszty ogólnogospodarcze	746	9 711
SE360	Amortyzacja	4 448	24 425
SE365	Koszty czynników zewnętrznych	2 126	13 620
SE370	:Wynagrodzenia	1 513	5 732
SE375	:Czynsze	309	3 585
SE380	:Odsetki	304	4 304

Tabela 8. Wyniki Standardowe FADN z 2008 r. dotyczące średniego gospodarstwa w Polsce i w Finlandii (wartości pieniężne wyrażone są w europejskich jednostkach monetarnych „euro”)

DOPLATY			
SE600	Saldo bieżących dopłat i podatków dot. dział. operacyjnej	4 673	48 052
SE605	Dopłaty do działalności operacyjnej	5 014	48 308
SE610	::Dopłaty do produkcji roślinnej	57	3 195
SE611	::Dopłaty wyrównawcze/opłaty obszarowe	1	21
SE612	::Dopłaty za odłogowanie	0	0
SE613	::Pozostałe dopłaty do produkcji roślinnej	55	3 173
SE615	::Dopłaty do produkcji zwierzęcej	0	9 591
SE616	::Saldo dopłat i kar do produkcji mleka	0	5 037
SE617	::Dopłaty do pozostałej produkcji bydłowej	0	2 432
SE618	::Dopłaty do produkcji owiec i kóz	0	137
SE619	::Pozostałe dopłaty produkcji zwierzęcej	0	1 985
SE620	::Pozostałe dopłaty	3 097	23 709
SE625	::Dopłaty do zużycia pośredniego	187	0
SE626	::Dopłaty do kosztów czynników zewnętrznych	0	0
SE630	::Płatności „decoupled”	1 767	11 813
SE631	::Jednolita płatność na gospodarstwo	0	11 580
SE632	::Jednolita płatność obszarowa	1 767	0
SE640	::Dodatkowe wsparcie	0	233
SALDO DOPLAT I PODATKÓW			
SE600	Saldo dopłat i podatków dot. dział. operacyjnej	4 673	48 052
SE605	Dopłaty do działalności operacyjnej	5 014	48 308
SE395	Saldo podatku VAT (z wyłączeniem podatku VAT od inwestycji)	11	0
SE390	Podatki	351	256
SE405	Saldo dopłat i podatków dot. dział. inwestycyjnej	-78	843
SE406	Dopłaty do inwestycji	215	843
SE407	Rekompensaty za rezygnację z produkcji mleka	3	0
SE408	Podatek VAT zapłacony od inwestycji	296	0
DOCHÓD W PRZELICZENIU NA GOSPODARSTWO ROLNE			
SE131	Produkcja ogółem	28 428	85 685
SE275	Zużycie pośrednie	18 714	75 701
SE600	Saldo dopłat i podatków dot. dział. operacyjnej	4 673	48 052
SE410	Wartość dodana brutto	14 388	58 037
SE360	Amortyzacja	4 448	24 425
SE415	Wartość dodana netto	9 940	33 612
SE365	Koszty czynników zewnętrznych	2 126	13 620
SE405	Saldo dopłat i podatków dot. dział. inwestycyjnej	-78	843
SE420	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	7 736	20 835
DOCHÓD W PRZELICZENIU NA OSOBĘ PEŁNOZATRUDNIONĄ			
SE425	Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną	5 561	23 127
SE430	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny	5 159	17 330

Tabela 8. Wyniki Standardowe FADN z 2008 r. dotyczące średniego gospodarstwa w Polsce i w Finlandii (wartości pieniężne wyrażone są w europejskich jednostkach monetarnych „euro”)

SKŁADNIKI BILANSU FINANSOWEGO			
SE436	Aktywa ogółem	98 392	377 458
SE441	Aktywa trwałe	81 304	311 800
SE446	:Ziemia, uprawy trwałe i kwoty produkcyjne	19 059	144 372
SE450	:Budynki	36 848	84 975
SE455	:Maszyny, urządzenia i śr. transportu	22 086	73 426
SE460	:Stado podstawowe (pleć żeńska)	3 311	9 027
SE465	Aktywa obrotowe	17 088	65 658
SE470	:Stado obrotowe	3 429	8 155
SE475	:Zapasy produktów rolniczych	6 708	11 901
SE480	:Pozostałe aktywa obrotowe	6 951	45 602
SE485	Zobowiązania ogółem	10 334	104 893
SE490	:Kredyty długoterminowe	7 161	98 733
SE495	:Kredyty krótkoterminowe	3 174	6 160
SE501	Kapitał własny	88 058	272 565
WSKAŹNIKI FINANSOWE			
SE506	Zmiana wartości kapitału własnego	2 015	12 492
SE510	Średnia wartość kapitału pracującego	80 622	248 713
SE516	Inwestycje brutto	3 702	32 563
SE521	Inwestycje netto	-746	8 139
SE526	Przepływ pieniężny I (cash flow I)	11 459	47 616
SE530	Przepływ pieniężny II (cash flow II)	7 789	25 035

II. SYSTEM ZBIERANIA I WYKORZYSTYWANIA DANYCH RACHUNKOWYCH Z GOSPODARSTW ROLNYCH (POLSKI FADN)

W ramach dostosowywania polskiego prawa do *acquis communautaire* Unii Europejskiej, Sejm RP uchwalił 29 listopada 2000 r. ustawę o zbieraniu i wykorzystywaniu danych rachunkowych z gospodarstw rolnych (Dz. U. Nr 3 poz. 20 z 2001 r. z późniejszymi zmianami). Określa ona System Zbierania i Wykorzystywania Danych Rachunkowych z Gospodarstw Rolnych mający na celu:

- określanie rocznych dochodów w gospodarstwach rolnych,
- dokonywanie analiz ekonomicznych gospodarstw rolnych oraz ocenę sytuacji w rolnictwie i na rynkach rolnych.

Ustawa ta szczegółowo precyzuje zadania szczebla centralnego Systemu, do którego należą Komitet Krajowy i Agencja łącznikowa. W zadaniach dla Agencji łącznikowej jest zapisane zawieranie umów z biurami rachunkowymi dotyczących zbierania danych rachunkowych z reprezentatywnych dla pola obserwacji gospodarstw rolnych wskazanych w dołączanych wykazach.

II.1. Struktura organizacyjna i funkcjonalna Systemu Zbierania i Wykorzystywania Danych Rachunkowych z Gospodarstw Rolnych (Polskiego FADN)

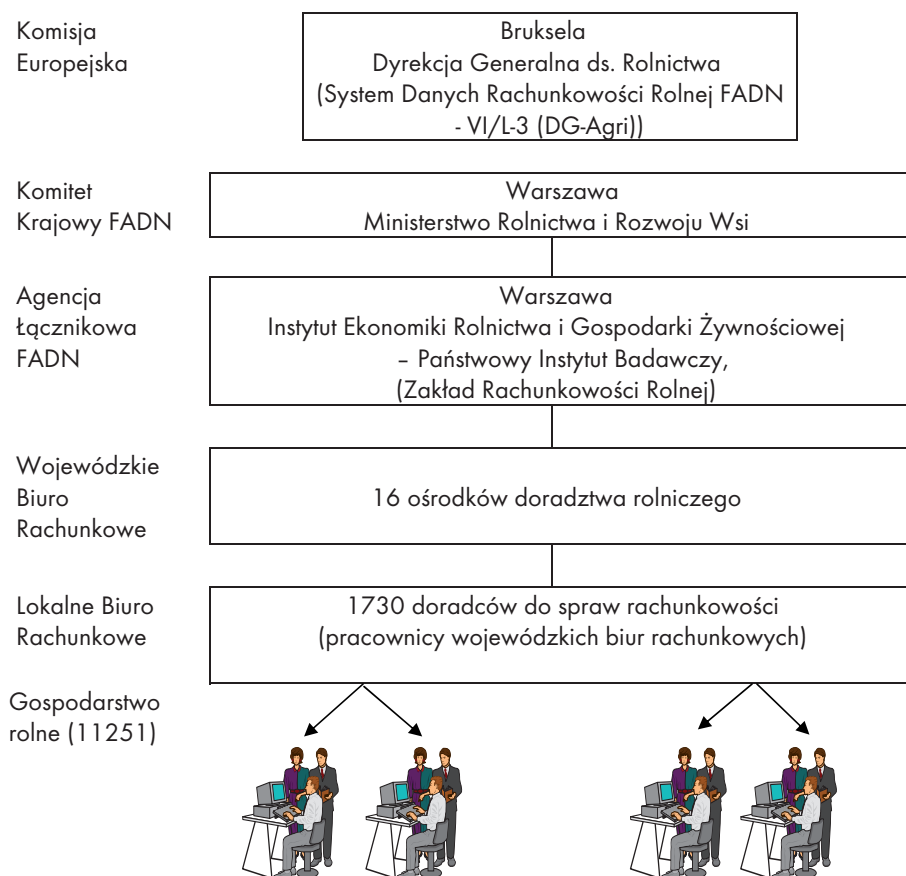
Nazwa Polski FADN jest nazwą roboczą, ustaloną ze względów praktycznych dla Systemu Zbierania i Wykorzystywania Danych Rachunkowych z Gospodarstw Rolnych. Współpraca uczestników systemu, poczynając od Agencji łącznikowej poprzez biura rachunkowe, doradców do spraw rachunkowości i rolników odbywa się na podstawie zawieranych corocznie umów. Wstępnie założono, że kierownik biura rachunkowego szczebla wojewódzkiego będzie zawierał zbiorczą umowę z Agencją łącznikową dotyczącą zbierania danych z gospodarstw zgodnie z lokalizacją wylosowanych gospodarstw. Ustawa określa,

że biuro rachunkowe, z którym będzie zawierana umowa o zbieranie danych rachunkowych musi gwarantować obiektywne i rzetelne przekazywanie danych rachunkowych.

Funkcję biur rachunkowych we wszystkich województwach pełnią współpracujące z rolnikami ośrodki doradztwa rolniczego, od 1.08.2009 r. podległe władzy samorządowej szczebla wojewódzkiego.

Zgodnie z Ustawą, umowy zawierane pomiędzy uczestnikami systemu precyzują zakres danych rachunkowych i terminy ich dostarczania, warunki ochrony danych rachunkowych z gospodarstwa rolnego i warunki ochrony danych osobowych posiadaczy gospodarstw rolnych na zasadach określonych w odpowiednich przepisach o ochronie danych osobowych.

Schemat 13. Struktura organizacyjna Systemu Zbierania Danych Rachunkowych z Gospodarstw Rolnych (Polskiego FADN) w Polsce w 2010 r.

II.2. Populacja gospodarstw rolnych, pole obserwacji i próba gospodarstw Polskiego FADN

Gospodarstwa rolne funkcjonujące w Polsce sklasyfikowano według zasad WTGR (Rozporządzenie Komisji 1242/2008/WE z dnia 8 grudnia 2008 r. ustanawiające wspólnotową typologię gospodarstw rolnych *ze zm.*).

Podstawą przeprowadzenia klasyfikacji gospodarstw rolnych funkcjonujących na terytorium Polski były:

1. Cztery regiony FADN wyznaczone w Polsce,
2. Cztery zestawy parametrów SO „2004” (dla każdego regionu FADN),
3. Dane Badania Struktury Gospodarstw Rolnych 2007.

Schemat 14. Systematyka regionów FADN w Polsce

Źródło: Rozporządzenie Komisji (UE) nr 1291/2009 z dnia 18 grudnia 2009 r. dotyczące wyboru gospodarstw przekazujących dane do celów określania dochodów gospodarstw rolnych.

Postępując zgodnie z wytycznymi Rozporządzenia Komisji Europejskiej w sprawie WTGR [20], sklasyfikowano 2 005 688 gospodarstw rolnych znajdujących się w rejestrze statystycznym GUS. Ta populacja wytworzyła ok. 68 mld zł wartości SO.

Na podstawie struktury tworzenia w Polsce wartości SO przez wszystkie sklasyfikowane gospodarstwa rolne, ustalono próg wartości minimalnej SO dla zbioru gospodarstw spełniającego warunek wytworzenia ok. 90 % wartości SO. Dla warunków Polski próg ten odpowiada 4 000 euro wartości SO.

Tabela 9. Ekwiwalent dolnych progów wielkości ekonomicznej gospodarstw rolnych w Polsce wg regionów FADN, wyrażony w jednostkach fizycznych działalności rolniczych (wg SO „2004”)

Działalność	Region FADN	Jednostka miary	Wartość SO w PLN	Wartość SO w EUR	Ekwiwalent 4 000 euro SO
Pszenica zwyczajna	Pomorze i Mazury	ha	1 749	404,97	9,88
	Wielkopolska i Śląsk	ha	1 891	437,89	9,13
	Mazowsze i Podlasie	ha	1 450	335,77	11,91
	Małopolska i Pogórze	ha	1 483	343,42	11,65
Sady jabłoniowe	Pomorze i Mazury	ha	5 580	1 292,37	3,10
	Wielkopolska i Śląsk	ha	6 341	1 468,71	2,72
	Mazowsze i Podlasie	ha	7 207	1 669,19	2,40
	Małopolska i Pogórze	ha	6 465	1 497,26	2,67
Krowy mleczne	Pomorze i Mazury	szt. fiz.	4 543	1 052,12	3,80
	Wielkopolska i Śląsk	szt. fiz.	4 569	1 058,32	3,78
	Mazowsze i Podlasie	szt. fiz.	3 859	893,69	4,48
	Małopolska i Pogórze	szt. fiz.	3 862	894,37	4,47
Tuczniki	Pomorze i Mazury	szt. fiz.	1 039	240,70	16,62
	Wielkopolska i Śląsk	szt. fiz.	1 073	248,52	16,10
	Mazowsze i Podlasie	szt. fiz.	1 082	250,58	15,96
	Małopolska i Pogórze	szt. fiz.	1 051	243,47	16,43

Dane zwarte w tabeli 9 ilustrują, za pomocą jednostek fizycznych odpowiednich produktów rolniczych, minimalną wielkość ekonomiczną gospodarstwa rolnego kwalifikującego się do pola obserwacji Polskiego FADN.

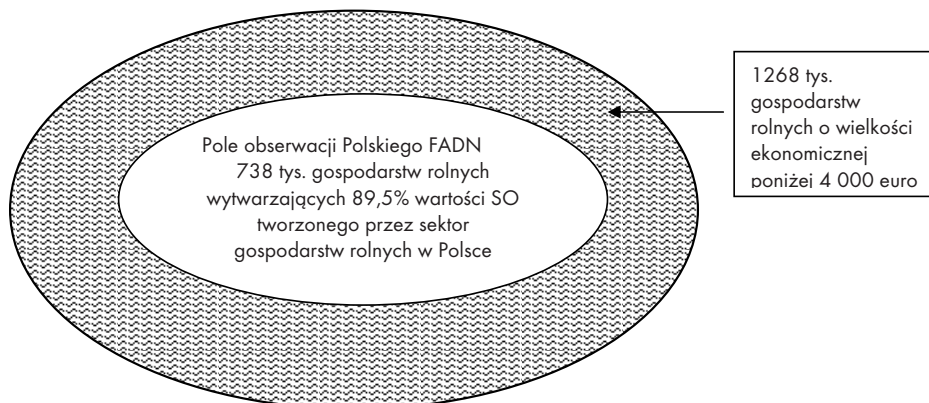
W polu obserwacji Polskiego FADN ustalonym według wielkości minimalnej SO wynoszącej 4 tys. euro znajduje się 738 073 gospodarstw rolnych, tworzących 89,5% wartości SO wytwarzanej przez wszystkie sklasyfikowane gospodarstwa rolne w Polsce [8].

Posługując się odpowiednimi narzędziami statystycznymi, wyznaczono reprezentatywną próbę gospodarstw rolnych dla pola obserwacji Polskiego FADN. Uprzednio pole obserwacji zostało podzielone na warstwy według 3 kryteriów:

- lokalizacji regionalnej,
- wielkości ekonomicznej,
- typu rolniczego.

Ustalony rozmiar próby Polskiego FADN, zaakceptowanej przez Komisję Europejską liczy 12 100 gospodarstw [22]. To oznacza, że jedno gospodarstwo rolne z próby Polskiego FADN reprezentuje średnio 61 gospodarstw znajdujących się w polu obserwacji Polskiego FADN.

Schemat 15. Pole obserwacji Polskiego FADN

Plan wyboru gospodarstw rolnych szczegółowo opisuje próbę gospodarstw statystycznie reprezentatywną dla pola obserwacji Polskiego FADN, ustalonego odrębnie dla każdego z czterech regionów FADN. Liczebność gospodarstw w poszczególnych regionach jest silnie zróżnicowana. Powodem tego jest zarówno różna liczebność gospodarstw, jaki i różna struktura agrarna.

Schemat 16. Rozkład próby gospodarstw rolnych prowadzących rachunkowość w ramach Polskiego FADN wg 4 regionów (obowiązujący od 2010 r.)

Źródło: Rozporządzenie Komisji (UE) nr 1291/2009 z dnia 18 grudnia 2009 r. dotyczące wyboru gospodarstw przekazujących dane do celów określania dochodów gospodarstw rolnych.

II.3. Cele Polskiego FADN

II.3.1. Cel główny

Celem Polskiego FADN jest dostarczenie danych rachunkowych z reprezentatywnej próby gospodarstw rolnych do FADN. Dane te przekazywane są w postaci sprawozdań z gospodarstwa rolnego i mają jednolitą, określoną prawem strukturę.

Zgodnie z obowiązującym rozporządzeniem Rady, na każdym państwie członkowskim UE spoczywa obowiązek dostarczania danych rachunkowych z odpowiedniej liczby gospodarstw rolnych do FADN.

II.3.2. Cele pośrednie

Cele pośrednie systemu to:

- Dostarczenie danych dla ośrodków decyzyjnych władz RP.

Dane rachunkowe z gospodarstw rolnych są konieczne przedstawicielom państw członkowskich do negocjowania na forum Komisji Europejskiej narodowych programów wsparcia rolnictwa. Narodowe programy wsparcia muszą uzyskać akceptację przedstawicieli pozostałych państw członkowskich.

- Dostarczenie danych dla organizacji przedstawicielskich rolników.

Dane rachunkowe z gospodarstw rolnych są konieczne przedstawicielom rolników do negocjowania z władzami RP warunków funkcjonowania gospodarstw rolnych, a także do formułowania wniosków kierowanych do przedstawicieli Polski w Komisji Europejskiej dotyczących narodowych programów wsparcia dla określonych grup gospodarstw rolnych, które wymagają akceptacji przez przedstawicieli państw członkowskich.

- Dostarczenie danych dla środowiska naukowo-badawczego.

Dane rachunkowe z gospodarstw rolnych stanowią bazę empiryczną analiz i weryfikacji hipotez.

- Dostarczenie danych dla pracowników zajmujących się udzielaniem porad dla rolników.
- Dostarczenie danych dla rolników uczestniczących w Polskim FADN.

II.4. Dokumenty źródłowe Polskiego FADN

Przyjęte założenia metodyczne w odniesieniu do rachunkowości prowadzonej w ramach Polskiego FADN, wymagają pozyskania ściśle określonego zestawu danych rachunkowych z gospodarstwa rolnego. W zależności od statusu prawnego i stosunku do ustawy o rachunkowości stosowane są różne formularze do zbierania danych rachunkowych na potrzeby FADN.

II.4.1. Indywidualne gospodarstwa rolne

Dla usprawnienia gromadzenia danych rachunkowych z indywidualnego gospodarstwa rolnego, a także kontroli ich kompletności, przygotowano następujące dokumenty do ich gromadzenia:

- Instrukcja Prowadzenia Zapisów w Książkach Rachunkowych,
- Instrukcja Kodowania oraz Wykazy Kodów,
- Spis Aktywów i Zobowiązań Indywidualnego Gospodarstwa Rolnego (SAiZ),
- Spis Wybranych Aktywów i Zobowiązań Indywidualnego Gospodarstwa Rolnego (SWAiZ),
- Książka Wpływów i Wydatków Indywidualnego Gospodarstwa Rolnego (KWiW),
- Książka Obrotów i Zaszłości Indywidualnego Gospodarstwa Rolnego (KOiZ).

Instrukcja Prowadzenia Zapisów w Książkach Rachunkowych jest dokumentem mającym na celu wyjaśnienie zasad i dostarczanie bezpośredniej pomocy w prowadzeniu rachunkowości w gospodarstwie rolnym. Zawarty jest w niej szczegółowy opis przyjętych zasad prowadzenia rachunkowości, zastosowane koncepcje a także przewodnik do rejestracji danych źródłowych w trzech dokumentach, a mianowicie: Spisie Aktywów i Zobowiązań Indywidualnego Gospodarstwa Rolnego, Księżce Wpływów i Wydatków Indywidualnego Gospodarstwa Rolnego oraz w Księżce Obrotów i Zaszłości w Indywidualnym Gospodarstwie Rolnym. W ostatniej części instrukcji zawarte są obowiązujące jednostki miar do stosowania w Polskim FADN.

Instrukcja Kodowania oraz Wykazy Kodów jest dokumentem wyjaśniającym odpowiednie oznaczanie zapisów w książkach rachunkowych w celu uzyskania możliwości zastosowania techniki informatycznej przy obsłudze rachunkowości.

Spis Aktywów i Zobowiązań Indywidualnego Gospodarstwa Rolnego (SAiZ) oraz Spis Wybranych Aktywów i Zobowiązań Indywidualnego Gospodarstwa Rolnego (SWAiZ) są dokumentami służącymi do ewidencji danych o własnych zasobach gospodarstwa rolnego oraz o zewnętrznych źródłach ich finansowania. W tym systemie rachunkowości dane takie możliwe są do uzyskania wyłącznie na podstawie spisu z natury. W pierwszym roku prowadzenia rachunkowości w gospodarstwie rolnym, spis ten (określany także pojęciem "inwentaryzacja") musi być przeprowadzony na początku roku i musi zostać zaewidencjonowany w dokumencie zatytułowanym **Spis Aktywów i Zobowiązań Indywidualnego Gospodarstwa Rolnego (SAiZ)**. Innym spisem w pierwszym roku, jaki musi zostać przeprowadzony jest spis niektórych składników majątkowych i zobowiązań na koniec okresu obrachunkowego. Spis ten musi zostać zaewidencjonowany w dokumencie zatytułowanym **Spis Wybranych Aktywów i Zobowiązań Indywidualnego Gospodarstwa Rolnego (SWAiZ)**.

W kolejnych latach prowadzenia rachunkowości przeprowadza się tylko spis niektórych składników majątkowych i zobowiązań na koniec okresu obrachunkowego, bowiem stan z końca poprzedniego roku obrachunkowego staje się automatycznie stanem na początek następnego okresu.

Dla ułatwienia przeprowadzenia inwentaryzacji, specjalnie opracowane tabele zawarte w dokumentach: SAiZ oraz w SWAiZ zostały ułożone tematycznie dla możliwych do wystąpienia w gospodarstwie rolnym rodzajów składników majątkowych i rodzajów zobowiązań.

W trakcie przeprowadzania inwentaryzacji i wpisywania danych do odpowiednich tabel zawartych w księżce, należy bezwzględnie pamiętać o uwzględnieniu podstawowych zasad i koncepcji obowiązujących w Polskim FADN.

Przy wykonywaniu inwentaryzacji gospodarstwa rolnego należy umieć rozstrzygnąć następujące zagadnienia:

- Czy określony środek jest własnością gospodarstwa, czy jest też tylko użytkowany przez gospodarstwo (np. ziemia dodzierżawiona od innego rolnika)?,
- Czy wszystkie środki znajdujące się w gospodarstwie należą do gospodarstwa, czy też są własnością innych osób (np. przyczepa sąsiada)?,
- Czy inwentaryzacją zostały objęte wszystkie składniki majątku gospodarstwa rolnego? Należy upewnić się czy jakiś składnik nie znajduje się u innej osoby w czasowym użytkowaniu.

W trakcie inwentaryzacji (jest to szczególnie ważne w trakcie sporządzania jej po raz pierwszy) należy określić i ewentualnie zdecydować czy dany składnik należy zaliczyć do majątku gospodarstwa rolnego, czy do majątku prywatnego (dotyczy to np. samochodu osobowego).

Do właściwego przeprowadzenia inwentaryzacji konieczne jest posiadanie niezbędnej wiedzy i umiejętności praktycznych.

Dotyczą one:

- znajomości obowiązujących zasad wyceny poszczególnych składników. Są one szczegółowo opisane w Instrukcji,
- umiejętności określania masy produktów. Zazwyczaj produkty i środki produkcji są składowane w pomieszczeniach magazynowych, gdzie nie ma etykiet o masie znajdujących się tam produktów. Dla ustalenia ich masy konieczne jest zatem posiadanie umiejętności obliczania objętości, a na tej podstawie określenie ich masy (przy użyciu odpowiednich współczynników przeliczeniowych),
- znajomości aktualnych cen. Często rolnik nie posiada aktualnej wiedzy o cenach produktów na datę sporządzania inwentaryzacji.

W Polskim FADN stosuje się w odniesieniu do określonych składników majątku i zobowiązań trzy metody wyceny:

- **Metodę ceny (kosztu) realizacji**

Polega ona na wycenie aktywów według ich aktualnej ceny sprzedaży netto (loco gospodarstwo to znaczy bez kosztów dowozu do najbliższego rynku, opłat targowiskowych itp). Ma ona zastosowanie do wyceny produktów własnych (np. ziarno pszenicy, zwierzęta).

- **Metodę ceny (kosztu) odtworzenia**

Zakłada ona dokonywanie wyceny aktywów po aktualnych cenach (kosztach) nabycia (wytworzenia). Metoda ta umożliwia określenie, ile wyniosłyby koszty odtworzenia danego środka lub środka posiadającego takie same parametry użytkowe co wyceniany. Metoda ta ma zastosowanie do wyceny rzeczowych składników majątku trwałego (m.in. budynków, pojazdów i urządzeń technicznych).

- **Metodę ceny (kosztu) historycznego**

Zakłada ona, że określone aktywa i zobowiązania wycenia się po cenach (kosztach) wytworzenia aktualnych w czasie ich nabywania (wytwarzania) lub powstania. Metoda ta ma zastosowanie do wyceny środków produkcji z zakupu, inwestycji w toku i wszelkich należności oraz zobowiązań ciążących na gospodarstwie rolnym. W przypadku wyceny zapasów środków produkcji z zakupu stosuje się cenę ostatniego zakupu (loco gospodarstwo to znaczy z doliczeniem kosztów dowozu i zbytu).

Dane ewidencjonowane w SAiZ oraz w SWAiZ służą także do przeprowadzenia pełnego rachunku wyników działalności operacyjnej gospodarstwa rolnego (uwzględnienie rodzajowej i wartościowej struktury zapasów, amortyzacji składników majątku gospodarstwa rolnego). Ponadto, dla uzyskania wymaganego stopnia szczegółowości struktury przychodów i kosztów niezbędne jest posiadanie danych o rodzaju i wartości zapasów produktów własnych i materiałów do produkcji, w pierwszym i ostatnim dniu roku obrachunkowego.

W schemacie 17 zaznaczono informacje z dwóch przykładowych diagramów: rachunku produkcji i kosztów, które są dostarczane przez Spis Aktywów i Zobowiązań Indywidualnego Gospodarstwa Rolnego (SAiZ) i przez Spis Wybranych Aktywów i Zobowiązań Indywidualnego Gospodarstwa Rolnego (SWAiZ).

Schemat 17. Dane dostarczane przez Spis Aktywów i Zobowiązań Indywidualnego Gospodarstwa Rolnego (SAiZ) oraz Spis Wybranych Aktywów i Zobowiązań Indywidualnego Gospodarstwa Rolnego (SWAiZ)

Rachunek produkcji pszenicy ozimej

Rodzaj informacji
Wpływ netto za pszenicę ozimą w roku obrachunkowym
+
odszkodowanie za pszenicę ozimą ubezpieczoną indywidualnie
+
nieodpłatne przekazanie pszenicy ozimej z gospodarstwa w roku obrachunkowym
+
zużycie produkcyjne pszenicy ozimej w gospodarstwie rolnym w roku obrachunkowym
+
zapas pszenicy ozimej - stan 31.12.
-
zapas pszenicy ozimej - stan 01.01.
+
strata losowa pszenicy ozimej z zapasu ze stanu 01.01.
=
wartość produkcji pszenicy ozimej w roku obrachunkowym

Rachunek kosztu nawozu azotowego

Rodzaj informacji
Wydatek netto za nawóz azotowy w roku obrachunkowym
+
zapas nawozu azotowego stan 01.01.
+
nawóz azotowy zużyty na produkcję w toku cyklu krótkiego- stan 01.01.
+
nieodpłatne przekazanie nawozu azotowego do gospodarstwa w roku obrachunkowym
-
zapas nawozu azotowego stan 31.12.
-
nawóz azotowy zużyty na produkcję w toku cyklu krótkiego - stan 31.12.
-
nieodpłatne przekazanie nawozu azotowego z gospodarstwa rolnego w roku obrachunkowym
-
nawóz azotowy zużyty na inwestycje w roku obrachunkowym
-
nawóz azotowy zużyty na rekultywację w roku obrachunkowym
-
strata losowa nawozu azotowego
=
koszt nawozu azotowego w działalności operacyjnej w roku obrachunkowym

Książka Wpływów i Wydatków Indywidualnego Gospodarstwa Rolnego (KWiW)

Przeznaczona jest do systematycznego rejestrowania wszelkich transakcji rynkowych w okresie obrachunkowym. Przyjęte założenia merytoryczne Polskiego FADN nakazują, aby we właściwych pozycjach określać rodzaj transakcji, wartość i sposób ich rozliczenia.

Dane rejestrowane w KWiW mają za zadanie odzwierciedlenie struktury rodzajowej **wpływów i wydatków** oraz sposobu ich rozliczeń w postaci rodzaju **wpłat i wypłat** w okresie obrachunkowym. KWiW jest kluczowym dokumentem księgowości prowadzonej metodą memoriałową, służącym odzwierciedleniu wartości przeprowadzonych transakcji rynkowych.

Dla właściwego kwalifikowania danych źródłowych i wykonywania obliczeń w ramach Polskiego FADN, zostały wyróżnione wyłącznie na potrzeby Polskiego FADN, cztery rodzaje działalności:

- **Działalność operacyjna** gospodarstwa rolnego obejmuje transakcje gospodarstwa rolnego wynikające z jego bieżącego funkcjonowania, a więc te, które przynoszą przychody ze sprzedaży produkcji roślinnej, zwierzęcej i działalności ubocznej (np. usług świadczonych sprzętem gospodarstwa) jak i te, które tworzą koszty wynikające z bieżącego funkcjonowania gospodarstwa rolniczego, bądź tylko jego istnienia.
- **Działalność inwestycyjna** gospodarstwa rolnego obejmuje nabywanie i zbywanie składników majątku trwałego gospodarstwa rolnego.
- **Działalność finansowa** gospodarstwa rolnego obejmuje wszelkie kredyty i pożyczki pobierane na cele gospodarstwa rolnego i spłacane (bez kosztów obsługi - prowizji bankowych, odsetek). Praktycznie działalność ta związana jest z operacjami, które prowadzą do zmian wielkości i struktury kapitałów zaangażowanych w gospodarstwie.
- **Działalność prywatna** rodziny rolniczej obejmuje działalności, które nie mają bezpośredniego związku z gospodarstwem rolnym. Wpływy i Wydatki w ramach tej działalności dotyczyć mogą zarobkowania poza gospodarstwem, świadczeń emerytalno-rentowych, prowadzenia wyodrębnionej działalności nierolniczej, utrzymania rodziny, utrzymania domu i innego majątku osobistego, lokat i inwestycji osobistych, darowizn oraz wydatków okolicznościowych.

Pomimo, że działalność prywatna rodziny rolniczej nie znajduje się w obszarze zainteresowania FADN, w ramach Polskiego FADN zbiera się z tej działalności dane o wydatkach celowych na ubezpieczenie społeczne rolników. Zgodnie z metodyką FADN ubezpieczenie osobowe rolników nie stanowi kosztu gospodarstwa rolnego. Tym niemniej posiadanie tego rodzaju danych umożliwia ustalanie stopnia obciążenia dochodów rolników kosztami ubezpieczenia społecznego.

Wpłaty oznaczają dopływy wszelkich środków płatniczych do kasy gospodarstwa lub na jego konto bankowe, powiększone o wartość transakcji barterowych. Zatem pod pojęciem „wpłaty” rozumieć należy wszystkie środki, które wpływają do gospodarstwa w postaci:

- gotówki,
- wpłat na rachunek bankowy gospodarstwa rolnego.

Do wpłat zalicza się ponadto wartość transakcji rozliczonych w formie wymiany naturalnej (pełnej lub częściowej) za produkt, rzecz lub usługę przekazaną partnerowi rynkowemu, wynikającą z:

- potrącenia od wartości produktu, rzeczy lub usługi dokonanego przez odbiorcę z tytułu pobrania od niego przez dostawcę (rolnika) w rozliczeniu produktów, rzeczy lub usług, potrącenia od wartości produktu, rzeczy lub usługi dokonanego przez

odbiorcę z tytułu określonych świadczeń finansowych (np. prowizji od sprzedaży, ubezpieczenia produktu, składek członkowskich),

- ekwiwalentnej wartościowo wymiany produktu, rzeczy lub usługi za pobrane w zamian produkty, rzeczy lub usługi.

Wypłaty są to wypływy wszelkich środków płatniczych, z kasy gospodarstwa lub z jego konta bankowego, powiększone o wartość transakcji barterowych. Zatem pod pojęciem „wypłaty” rozumieć należy wszystkie środki, które wypływają z gospodarstwa w postaci:

- gotówki,
- wypłat z rachunku bankowego gospodarstwa rolnego.

Do wypłat zalicza się ponadto wartość transakcji rozliczonych w formie naturalnej (pełnej lub częściowej) za produkt, rzecz, usługę lub świadczenie finansowe, wynikającą z:

- wartości produktów, rzeczy, usług pobranych przez rolnika, rozliczonych za pomocą dostarczonych przez niego produktów, rzeczy i usług,
- wartości wymierzonych rolnikowi świadczeń finansowych (np. prowizja od sprzedaży, ubezpieczenie produktu, składka członkowska) rozliczonych za pomocą dostarczonych przez niego produktów, rzeczy i usług,
- ekwiwalentnej wartościowo wymiany pobranych przez rolnika produktów, rzeczy lub usług za produkty, rzeczy i usługi przez niego dostarczone.

Z powodu braku równoległego prowadzenia dokumentacji magazynowej, transakcje dotyczące produktów mierzalnych ilościowo, muszą być także charakteryzowane w jednostkach fizycznych.

Dane o **wpłatach i wypłatach**, rejestrowane w KWiW służą do odzwierciedlenia struktury rodzajowej przepływów pieniędzy w okresach miesięcznych danego kwartału i narastająco według kolejnych kwartałów roku obrachunkowego, uporządkowane według 3 rodzajów działalności.

W schemacie 18 zaznaczono informacje z dwóch przykładowych diagramów: rachunku produkcji i kosztów, które są dostarczane przez Księżkę Wpływów i Wydatków Indywidualnego Gospodarstwa Rolnego (KWiW).

Schemat 18. Dane dostarczane przez Książkę Wpływów i Wydatków Indywidualnego Gospodarstwa Rolnego (KWiW)

Rachunek produkcji pszenicy ozimej

Rodzaj informacji
Wpływ netto za pszenicę ozimą w roku obrachunkowym
+
odszkodowanie za pszenicę ozimą ubezpieczoną indywidualnie
+
nieodpłatne przekazanie pszenicy ozimej z gospodarstwa w roku obrachunkowym
+
zużycie produkcyjne pszenicy ozimej w gospodarstwie rolnym w roku obrachunkowym
+
zapas pszenicy ozimej - stan 31.12.
-
zapas pszenicy ozimej - stan 01.01.
+
strata losowa pszenicy ozimej z zapasu ze stanu 01.01.
=
wartość produkcji pszenicy ozimej w roku obrachunkowym

Rachunek kosztu nawozu azotowego

Rodzaj informacji
Wydatek netto za nawóz azotowy w roku obrachunkowym
+
zapas nawozu azotowego stan 01.01.
+
nawóz azotowy zużyty na produkcję w toku cyklu krótkiego- stan 01.01.
+
nieodpłatne przekazanie nawozu azotowego do gospodarstwa w roku obrachunkowym
-
zapas nawozu azotowego stan 31.12.
-
nawóz azotowy zużyty na produkcję w toku cyklu krótkiego- stan 31.12.
-
nieodpłatne przekazanie nawozu azotowego z gospodarstwa rolnego w roku obrachunkowym
-
nawóz azotowy zużyty na inwestycje w roku obrachunkowym
-
nawóz azotowy zużyty na rekultywację w roku obrachunkowym
-
strata losowa nawozu azotowego
=
koszt nawozu azotowego w działalności operacyjnej w roku obrachunkowym

Książka Obrotów i Zaszłości Indywidualnego Gospodarstwa Rolnego (KOiZ)

Dokument ten służy do ewidencji zdarzeń gospodarczych zachodzących w gospodarstwie rolnym niemających charakteru transakcji rynkowych. W ramach działalności gospodarstwa występują także zdarzenia niemające związku z rynkiem np. transfery produktów z gospodarstwa rolnego do gospodarstwa domowego rodziny rolniczej. W związku z tym, na próżno by szukać informacji o nich w KWiW. Tego rodzaju dane są jednak konieczne do wykonania w sposób poprawny pełnego rachunku wyników działalności gospodarstwa rolnego, według metodyki obowiązującej w Polskim FADN.

W schemacie 19 zaznaczono informacje z dwóch przykładowych diagramów: rachunku produkcji i kosztów, które są dostarczane przez Książkę Obrotów i Zaszłości w Indywidualnym Gospodarstwie Rolnym (KOiZ).

Schemat 19. Dane dostarczane przez Książkę Obrotów i Zaszłości Indywidualnego Gospodarstwa Rolnego

Rachunek produkcji pszenicy ozimej

Rodzaj informacji
Wpływ netto za pszenicę ozimą w roku obrachunkowym
+
odszkodowanie za pszenicę ozimą ubezpieczoną indywidualnie
+
nieodpłatne przekazanie pszenicy ozimej z gospodarstwa w roku obrachunkowym
+
zużycie produkcyjne pszenicy ozimej w gospodarstwie rolnym w roku obrachunkowym
+
zapas pszenicy ozimej - stan 31.12.
-
zapas pszenicy ozimej - stan 01.01.
+
strata losowa pszenicy ozimej z zapasu ze stanu 01.01.
=
wartość produkcji pszenicy ozimej w roku obrachunkowym

Rachunek kosztu nawozu azotowego

Rodzaj informacji
Wydatek netto za nawóz azotowy w roku obrachunkowym
+
zapas nawozu azotowego stan 01.01.
+
nawóz azotowy zużyty na produkcję w toku cyklu krótkiego - stan 01.01.
+
nieodpłatne przekazanie nawozu azotowego do gospodarstwa w roku obrachunkowym
-
zapas nawozu azotowego stan 31.12.
-
nawóz azotowy zużyty na produkcję w toku cyklu krótkiego - stan 31.12.
-
nieodpłatne przekazanie nawozu azotowego z gospodarstwa rolnego w roku obrachunkowym
-
nawóz azotowy zużyty na inwestycje w roku obrachunkowym
-
nawóz azotowy zużyty na rekultywację w roku obrachunkowym
-
strata losowa nawozu azotowego
=
koszt nawozu azotowego w działalności operacyjnej w roku obrachunkowym

W tym celu gromadzone są dane rachunkowe dotyczące:

- zużycia produkcyjnego produktów własnych potencjalnie towarowych,

- przekazania nieodpłatnych „z” i „do” gospodarstwa rolnego,
- rozliczenia wartości produkcji roślinnej w toku w cyklu długim,
- inwestycji w toku,
- strat losowych na składnikach majątku gospodarstwa,
- rozdziału kosztów wspólnych między gospodarstwo rolne, działalność osobistą i pozarolniczą.

KOiZ jest dokumentem służącym dostarczeniu dodatkowych danych dla sporządzania charakterystyki ilościowej zasobów, a także wyników działalności gospodarstwa.

Dane rachunkowe rejestrowane w tym dokumencie umożliwiają ustalenie nakładów pracy ludzi, powierzchni zasiewów i wielkości zbiorów z upraw polowych, plantacji wieloletnich i upraw pod osłonami ogrzewanymi, miesięcznych stanów zwierząt. Informacje te są wykorzystywane do tworzenia raportów: indywidualnego i porównawczego.

II.4.2. Gospodarstwa rolne posiadające osobowość prawną

W przypadku tych gospodarstw będących ustawowo zobowiązanych do prowadzenia rachunkowości finansowej zgodnie z ustawą o rachunkowości, zamiast ksiąg rachunkowych do zbierania danych rachunkowych stosowany jest specjalny kwestionariusz ankiety.

Kwestionariusz ankiety Badanie Dochodów Gospodarstw Rolnych w ramach Systemu Zbierania i Wykorzystywania Danych Rachunkowych z Gospodarstw Rolnych jest wypełniany przez pracownika Biura Rachunkowego na podstawie sprawozdań finansowych i wywiadu z kierownikiem gospodarstwa rolnego [6].

II.5. Produkty corocznie wytwarzane w ramach systemu Polski FADN

II.5.1. Produkty podstawowe Polskiego FADN

- **Komputerowa baza danych**

W bazie są gromadzone corocznie dane rachunkowe z około 12,5 tys. gospodarstw rolnych. Każde gospodarstwo rolne w bazie charakteryzowane jest przez zestaw liczący nawet dwa tysiące danych rachunkowych.

• Sprawozdanie z gospodarstwa rolnego FADN „The Farm Return”

Struktura i zawartość zgodna w pełni z Rozporządzeniem Komisji nr 868/2008 w sprawie formatu sprawozdania dla określania dochodów z gospodarstw rolnych oraz analizy ich działalności gospodarczej *ze zm.*

II.5.2. Produkty wspomagające kontrolę jakości danych i zarządzanie w gospodarstwie rolnym

• Raport indywidualny gospodarstwa rolnego

Produkt jest wytwarzany dla każdego rolnika uczestniczącego w Polskim FADN, na podstawie danych rachunkowych niewykazujących błędów w procedurze programowego testowania jakości danych z określonego roku obrachunkowego.

Schemat 20. Fragment 1. strony Raportu indywidualnego z gospodarstwa rolnego

Numer identyfikacyjny gospodarstwa			
Struktura własnościowa i rodzajowa użytkowanej ziemi			
Lp.	Wyszczególnienie	Powierzchnia [ha - 0,00]	Struktura [% - 0,0]
I. Struktura własnościowa użytkowanej ziemi			
1	Ziemia własna w użytkowaniu		
2	Ziemia dzierżawiona na 1 rok i więcej		
3	Ziemia dzierżawiona na mniej niż 1 rok		
4	Ziemia użytkowana na podstawie umowy		
	o udział w zbiorach		
5	Ogółem ziemia w użytkowaniu		100,0

• Raport porównawczy gospodarstwa rolnego

Raport jest generowany na zamówienie zainteresowanych rolników, dopiero po utworzeniu kompletnej bazy danych Polskiego FADN, za określony rok obrachunkowy. Warunkiem wykonania obliczeń jest przekazanie przez zainteresowanych rolników kryterium podobieństwa gospodarstw porównywalnych (dla utworzenia odpowiedniej grupy gospodarstw) i kryterium dobroci (dla podzielenia gospodarstw porównywanych na najlepsze, średnie i najgorsze).

Schemat 21. Fragment 1. strony Raportu porównawczego wyników gospodarstwa rolnego z gospodarstwami podobnymi

		NIG					1
		Kryterium podobieństwa:					2
		Kryterium dobroci:					3
			Twoje gospodarstwo	najlepsze 25%	średnie 50%	najgorsze 25%	
		Liczba gospodarstw w podgrupach:		4	5	6	
I.		Pozycja Twojego gospodarstwa w grupie gospodarstw podobnych					
		Liczba gospodarstw w grupie gospodarstw podobnych					
		Odsłonek gospodarstw które uzyskały rezultat gorszy od Twojego		74%	Twój wynik		

• Raport dynamiczny gospodarstwa rolnego

Raport dynamiczny umożliwia rolnikom prześledzenie i szybką ocenę zmian jakie zaszły w sytuacji ekonomicznej gospodarstwa w ciągu 5 lat uczestnictwa w Polskim FADN. Raport ma za zadanie również wspomóc doradcę/rolnika w kontroli jakości danych.

Raport wytwarzany jest przez biura rachunkowe na zamówienie zainteresowanych rolników. Generowany jest przez aplikację obsługującą Polski FADN na podstawie bazy typu Biuro poczynszu od zamknięcia roku 2009. Podstawą jego wytworzenia są dane z najwyżej 4 poprzednich lat w stosunku do roku wybranego w aplikacji. Zalecane jest, aby raport dynamiczny wytwarzany był po zamknięciu roku obrachunkowego (czyli po wystąpieniu danych do Komisji Europejskiej).

W przypadku, gdy gospodarstwo rolne prowadzi rachunkowość w ramach Polskiego FADN krócej niż 5 lat, wówczas kolumny w raporcie, dla których nie ma danych, zaznaczane są kolorem szarym. Nie jest zasadne generowanie tego raportu po pierwszym roku współpracy z Polskim FADN.

Schemat 22. Fragment 1. strony Raportu dynamicznego gospodarstwa rolnego

RAPORT DYNAMICZNY GOSPODARSTWA ROLNEGO							
Wersja 2009.1							
Numer Identyfikacyjny Gospodarstwa:							
L.p.	Wyszczególnienie	J.m.	b.d. w 2005	b.d. w 2006	b.d. w 2007	b.d. w 2008	2009
A. Zasoby gospodarstwa							
I. Użytkowanie ziemi							
1.	Ogółem ziemia w użytkowaniu	ha					
2.	Udział gruntów dodzierżawionych	%					
II. Struktura użytków rolnych							
1.	Grunty orne	ha					
2.	Sady i szkółki drzew owocowych	ha					
3.	Trwałe użytki zielone	ha					
4.	Razem użytki rolne (4=1+...+3)	ha					
III. Zasoby i nakłady pracy							
1.	Liczba pracujących w gospodarstwie członków rodziny w wieku produkcyjnym *	os.					
2.	Liczba osób pełnozatrudnionych ogółem na 100 ha UR	AWU/100 ha					
3.	Liczba przepracowanych godzin na członka rodziny	godz./os.					

* Kobieta w wieku 18-59 lat, mężczyzna w wieku 18-64 lata.

II.5.3. Produkty wytwarzane na podstawie bazy danych Polskiego FADN

- **Wyniki Standardowe Polskiego FADN**

Opracowane wyniki są w pełni zgodne z pojęciami i kategoriami ekonomicznymi, prezentowanymi w Wynikach Standardowych FADN Dyrekcji Generalnej do Spraw Rolnictwa UE (DG-AGRI). Wyniki Standardowe zawierają ok. 140 zmiennych charakteryzujących sytuację ekonomiczno-finansową gospodarstw rolnych w roku obrachunkowym. Ze względu na obowiązujące zasady upowszechniania danych FADN dopuszczalne jest prezentowanie wyników z grupy obejmującej co najmniej 15 gospodarstw.

Opracowanie składa się z części tabelarycznej (Część I. Wyniki Standardowe) oraz analitycznej (Część II. Analiza Wyników Standardowych).

W Części I publikowane są informacje charakteryzujące Sieć Danych Rachunkowych Gospodarstw Rolnych (FADN) oraz informacje metodyczne, zawierające definicje poszczególnych zmiennych. Część statystyczna opracowania, zawiera dane statystyczne dla grup gospodarstw rolnych, ustalonych na podstawie trzech kryteriów grupowania: wielkości ekonomicznej, typu rolniczego i powierzchni użytków rolnych [14].

Część II jest analizą wybranych wyników uzyskanych przez gospodarstwa rolne prowadzące rachunkowość w ramach Polskiego FADN.

Wyniki Standardowe obliczone dla gospodarstw rolnych uczestniczących w systemie (dla Polski i czterech regionów FADN) prezentowane są jako średnie ważone. To oznacza, że odnoszą się do pola obserwacji Polskiego FADN. Każde gospodarstwo rolne z próby, prowadzące rachunkowość w ramach Polskiego FADN reprezentuje pewną liczbę podobnych gospodarstw ze swojej warstwy (Dla przykładu 149 gospodarstw o typie rolniczym „specjalizujące się w chowie krów mlecznych” reprezentuje 4 309 gospodarstw mlecznych znajdujących się w polu obserwacji regionu Wielkopolska i Śląsk [12]).

Wyniki Standardowe obliczone dla indywidualnych gospodarstw rolnych, gospodarstw rolnych z osobowością prawną oraz gospodarstw ekologicznych są średnimi arytmetycznymi odnoszącymi się do zbioru z którego były one wyliczone. Oznacza to, że otrzymane wyniki stanowią źródło informacji o potencjale wytwórczym i efektach gospodarowania gospodarstw zawartych w opracowaniu i nie mogą być podstawą do wyciągania wniosków uogólniających sytuację ekonomiczną ogółu gospodarstw o tych profilach działalności w Polsce (np. Wyniki Standardowe obliczone dla gospodarstw rolnych z osobowością prawną uczestniczących w Polskim FADN w 2008 roku są średnimi arytmetycznymi z próby 172 gospodarstw rolnych, w których przeprowadzono Badanie Dochodów Gospodarstw Rolnych 2008 [13]). Nie są to zatem wyniki reprezentatywne dla tego typu gospodarstw w Polsce lub jednego z czterech makroregionów FADN.

- **Parametry techniczno – ekonomiczne według grup gospodarstw rolnych uczestniczących w Polskim FADN**

Parametry techniczno – ekonomiczne gospodarstw rolnych obejmują dane dotyczące struktury zbiorów, wysokości plonów, cen uzyskiwanych przy sprzedaży produktów rolnych, a także wskaźniki i mierniki określające kondycję finansową badanych gospodarstw oraz wyposażenie w czynniki wytwórcze. Wyniki posłużyć mogą do analiz poszczególnych grup gospodarstw, do planowania oraz oceny zasadności zmiany profilu czy też powiększenia gospodarstwa.

Opracowanie zawiera 142 parametry prezentujące wyniki uzyskane przez poszczególne grupy gospodarstw. Każdy parametr oznaczony jest 7 znakowym kodem. We wszystkich przypadkach podawana jest także liczba gospodarstw [11].

Prezentowane parametry pogrupowane są w 14 blokach:

- A. Ziemia
- B. Zasoby siły roboczej
- C. Majątek gospodarstwa
- D. Kwoty produkcyjne
- E. Struktura zbiorów
- F. Pogłowie zwierząt
- G. Plony i wydajności
- H. Ceny sprzedaży netto podstawowych produktów
- I. Przepływy pieniężne
- J. Produkcja gospodarstwa rolnego
- K. Dotacje
- L. Koszty
- M. Wybrane kategorie wynikowe
- N. Mierniki i wskaźniki

Schemat 23. Fragment tabeli Parametrów techniczno – ekonomicznych według grup gospodarstw rolnych uczestniczących w Polskim FADN

Tabela	Wyszczególnienie	J.m.	Symbol	Symbol	SO	Krowy mleczne (szt. fiz.)		
						<5	5=<10	10=<15
A	SYS03		SYS03	SYS03	Σ	26,00	173,00	307,00
	Ziemia własna w użytkowaniu	ha	PTE0010	PTE0010	×	8,63	12,29	16,05
	Ziemia dodzierżawiona na 1 rok i więcej	ha	PTE0020	PTE0020	×	1,80	2,99	4,27
	Ziemia dodzierżawiona na okres do roku	ha	PTE0030	PTE0030	×	0,00	0,05	0,09
	Powierzchnia użytków rolnych	ha	PTE0040	PTE0040	×	9,43	13,37	18,25
	- grunty orne (% powierzchni użytków rolnych)	%	PTE0050	PTE0050	×	63,05	60,52	61,98
	- sady (% powierzchni użytków rolnych)	%	PTE0060	PTE0060	×	0,00	0,08	0,06
	- trwale użytki zielone (% powierzchni użytków rolnych)	%	PTE0070	PTE0070	×	36,95	39,40	37,96
	Powierzchnia pod osłonami wysokimi	m2	PTE0080	PTE0080	×	0,00	3,47	0,00
	Powierzchnia lasów	ha	PTE0090	PTE0090	×	0,71	1,56	1,58
	Wskaźnik bonitacji ziemi własnej	pkt.	PTE0100	PTE0100	×	1,02	0,92	0,89

• Porównanie sytuacji ekonomicznej gospodarstw rolnych w regionach FADN i NTS w 2008 r.

Opracowanie prezentuje średnie dane gospodarstw rolnych według czterech makroregionów FADN oraz według sześciu makroregionów NTS-1 określonych w ramach Nomenklatury Jednostek Terytorialnych dla Celów Statystycznych (NTS).

Głównym celem opracowania było zaprezentowanie różnic w charakterystyce i wynikach towarowych gospodarstw rolnych położonych w poszczególnych makroregionach FADN i NTS-1.

Dla zobrazowania zróżnicowania regionów FADN i NTS-1 posłużono się zmiennymi, których wartości w poszczególnych regionach są znacząco różne. Pominięto wiele ważnych zmiennych charakteryzujących się niewielkim zróżnicowaniem przestrzennym [10].

Opracowanie zawiera analizę graficzną wraz z prostym komentarzem, dotyczącym analizowanych parametrów. Analiza graficzna to mapy, na które naniesione zostały wykresy słupkowe, obrazujące wybrane zmienne, oraz kołowe przedstawiające strukturę gospodarstw⁴.

Uwaga:

Wszelkie produkty Polskiego FADN (instrukcje, formularze, a także program komputerowy) są przekazywane bez żadnych opłat autorskich wszystkim rolnikom i innym osobom współpracującym w ramach Polskiego FADN (z wyjątkiem Parametrów techniczno – ekonomicznych gospodarstw prowadzących rachunkowość rolną w systemie FADN oraz Porównania sytuacji ekonomicznej gospodarstw rolnych w regionach FADN i NTS).

Mając na uwadze ochronę środowiska i zużycie materiałów biurowych, produkty te są dostępne na stronie internetowej www.fadn.pl

Również pliki pomocne przy szkoleniu i zbieraniu danych rachunkowych, a także aktualne informacje dotyczące Polskiego FADN znajdują się pod adresem internetowym: www.fadn.pl

⁴ Wszystkie wielkości przedstawione w analizie charakteryzują gospodarstwa znajdujące się w polu obserwacji FADN

III. KORZYŚCI Z PROWADZENIA RACHUNKOWOŚCI W RAMACH POLSKIEGO FADN

III.1. Uwagi ogólne

Dokonana w 1989 r. zmiana ustrojowa i trwający proces transformacji gospodarczej, stworzyły zupełnie nowe warunki funkcjonowania jednostek gospodarczych.

Odmienne warunki gospodarowania stanowiły również olbrzymie wyzwanie dla rolników. W ich polu działania pojawiło się bowiem wiele nowych, nieprzewidzianych przez nich wcześniej wyzwań i towarzyszących im rodzajów ryzyka. Spośród nich można przykładowo wymienić:

- zbytu produktów,
- ceny zbytu produktów.

Pozostałe czynniki oraz wynikające z nich ograniczenia i ryzyka są podobne do występujących w jednostkach gospodarczych innych branż.

Obecnie osoba zarządzająca towarowym gospodarstwem rolnym nie powinna podejmować decyzji według wzorca ukształtowanego przez swoich poprzedników. W istotnie odmienionych realiach niezbędne jest bowiem postępowanie kreatywne.

Konieczność zmiany stylu podejmowania decyzji przez rolników w kierunku uzyskiwania przewagi nad konkurentami, zostało w znaczącym stopniu spowodowane pojawieniem nierównowagi (przewaga podaży nad popytem) na rynku produktów żywnościowych.

Można zatem stwierdzić, że posiadanie możliwości uzyskiwania we właściwym czasie odpowiednich informacji jest warunkiem koniecznym do podejmowania prawidłowych decyzji w gospodarstwie rolnym.

Jednym z bardzo istotnych obszarów informacji jest sytuacja finansowa i wyniki ekonomiczne gospodarstwa rolnego. Najbardziej odpowiednią dla wytworzenia tego typu informacji jest rachunkowość. Przesądza o tym specyfika i szczególny charakter niezbędnych danych.

III.2. Czym jest rachunkowość?

Celem rachunkowości jest ukazanie w mierniku pieniężnym:

- stanu i ruchu zasobów jednostki gospodarczej,
- źródeł ich finansowania,
- przebiegu i wyników działalności gospodarczej.

Rachunkowość wyrosła z potrzeby wspomżenia pamięci ludzkiej w kontroli zasobów i przebiegu działalności jednostki gospodarczej. W trakcie długotrwałej ewolucji stała się systemem odzwierciedlania działalności jednostki gospodarczej, określonym przez normy prawne, naukę oraz tradycję danego kraju i branży.

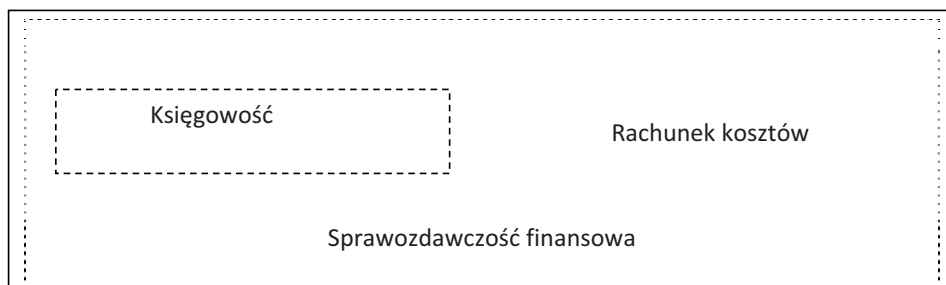
Branżowa specyfika działalności rolniczej spowodowała wyodrębnienie systemu rachunkowości rolnej z ogólnego pnia rachunkowości. Jest on obecnie najważniejszym systemem informacyjnym w gospodarstwie rolnym. Zapewnia bowiem dostarczanie informacji o wynikach jego działalności, sytuacji finansowej oraz wszelkich dokonanych i przewidywanych zmianach majątkowych i finansowych.

Bardzo często rachunkowość bywa utożsamiana z prowadzeniem zapisów. Jest to jednak daleko idące uproszczenie.

Przez pojęcie rachunkowości należy rozumieć całościowy i zwarty system ciągłego oraz systematycznego gromadzenia i przetwarzania danych oraz prezentowania informacji ekonomiczno-finansowych.

Na system rachunkowości składają się następujące główne jej części: **księgowość, rachunek kosztów i sprawozdawczość finansowa.**

Schemat 24. Zakres rachunkowości

Księgowość ma za zadanie tworzenie bazy danych dla systemu rachunkowości. Działalność tą nazywa się często prowadzeniem ksiąg rachunkowych. Na podstawie zarejestrowanych danych ilościowych i wartościowych, możliwe jest opisanie w jednostkach pieniężnych stanu i obrotu różnego rodzaju materiałów i produktów. To umożliwia przygotowanie zestawów informacji wyjściowych służących podejmowaniu decyzji.

Rachunek kosztów obejmuje działania służące odzwierciedleniu procesu zaopatrzenia, produkcji i zbytu w ustalonym przedziale czasu.

Sprawozdawczość finansowa obejmuje zestaw informacji wytwarzanych przez system rachunkowości. Biorąc pod uwagę zakres i cel rachunkowości wyróżnia się: rachunkowość finansową i zarządczą.

Rachunkowość finansowa informuje o stanie finansowo-majątkowym gospodarstwa rolnego i osiągniętych wynikach ekonomicznych m.in. wyniku finansowym. Informacje przekazywane są głównie na zewnątrz gospodarstwa (np. dla ochrony interesów inwestorów).

Ten rodzaj rachunkowości jest regulowany prawnie (przez Ustawę o rachunkowości, prawo podatkowe itp.) i podlega kontroli finansowej z zewnątrz. Sprawozdania finansowe mają jednolity format i muszą być ujawniane.

Odmianą rachunkowości finansowej, której punktem wyjścia są regulacje prawa podatkowego, a celem jest wyznaczanie zobowiązań podatkowych jest **rachunkowość podatkowa.**

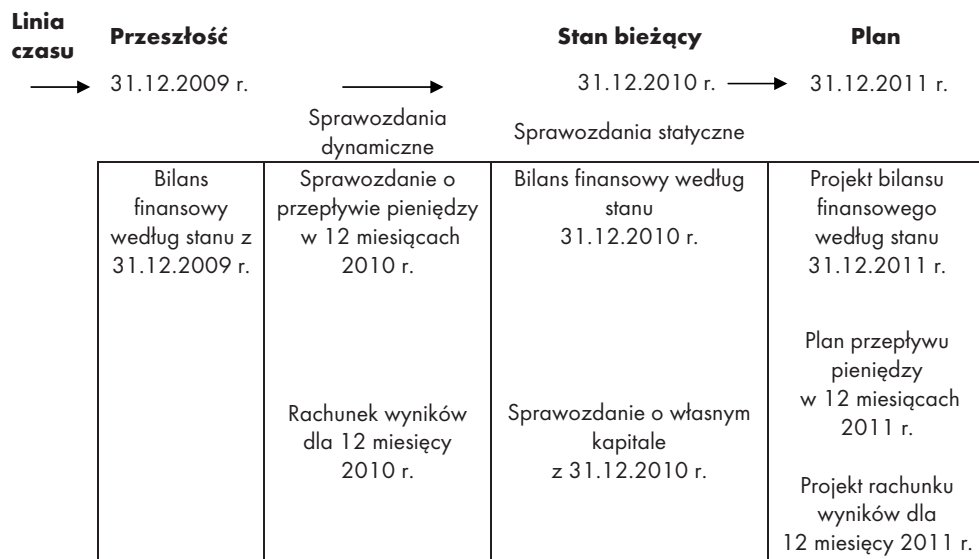
W obecnym stanie prawnym rolnicy mają obowiązek lub mogą rozliczać swoje zobowiązania fiskalne m.in. z tytułu podatku dochodowego od prowadzenia działań specjalnych produkcji rolniczej na podstawie ewidencji w księżce przychodów i rozchodów lub przejść na zasady ogólne rozliczania podatku od towarów i usług (VAT) z obowiązkiem prowadzenia ewidencji sprzedaży i zakupów na potrzeby VAT.

Rachunkowość zarządcza dostarcza rolnikowi informacji o efektywności i skuteczności realizacji wyznaczonych planów działalności, co znakomicie ułatwia mu kierowanie gospodarstwem. W tego rodzaju rachunkowości wybór mierników zależy od własnych upodobań i potrzeb. W odróżnieniu od rachunkowości finansowej, mogą być stosowane odmienne zasady wyceny (np. wg bieżących kosztów odtworzenia - co ma szczególne znaczenie w okresie inflacji), a także indywidualne, dostosowane do własnych warunków, stawki amortyzowania składników

majątku trwałego. Ten rodzaj rachunkowości dostarcza nie tylko danych finansowych, ale także niefinansowych (ilościowych i wartościowych).

Istotę rachunkowości zarządczej odzwierciedla schemat 25. Ukazuje on, że rachunkowość tego rodzaju jest wyraźnie zorientowana w przyszłość, co jest główną cechą odróżniającą ją od rachunkowości finansowej.

Schemat 25. System sprawozdawczości finansowej w rachunkowości zarządczej

III.3. Potrzeba prowadzenia rachunkowości przez rolników

Reguły obowiązujące w gospodarce rynkowej, według których muszą funkcjonować rolnicy spowodowały, że zostali oni zmuszeni do zwiększania wydajności i poprawy efektywności swojego działania. Jest to warunek i sposób zarazem na uzyskiwanie wyższych dochodów.

W praktyce można spotkać podobne gospodarstwa rolne położone w tym samym rejonie, uzyskujące znacząco różne dochody. Wobec takiej sytuacji jedno z nich jest w stanie zapewnić zadawalający standard życia dla rodziny, a inne nie.

Skoro porównywalne co do rozmiarów, położone w tym samych rejonie gospodarstwa uzyskały różne wyniki ekonomiczne, musi to oznaczać, że podjęte zostały w tych gospodarstwach różne i różnej jakości decyzje.

Często spotykamy odmienne postawy rolników. Jedną - odtwórczą, polegającą na stosowaniu wzorców gospodarowania nabytych od swojego ojca i zaufaniu swojej intuicji. Drugą - aktywną, czyniącą rolnika w pełni otwartym i dążącym do nabywania umiejętności podejmowania decyzji, skutkujących poprawą efektywności gospodarowania. Ten ostatni śledził na bieżąco wszelkiego rodzaju informacje o cenach, przeprowadzał różne kalkulacje, często odwiedzał Rejonowe Biuro Doradztwa Rolniczego. W rezultacie obaj rolnicy, odmiennie podchodzący do zarządzania swoimi gospodarstwami, funkcjonującymi w podobnych warunkach środowiskowych, uzyskali znacząco różne dochody.

Obecne realia gospodarcze wymuszają szczególną potrzebę dokonania przewartościowania znaczenia zagadnień, z którymi rolnicy mają do czynienia w trakcie

działalności gospodarczej. U większości z nich dotychczasowy wysiłek nakierowany na sprawy bezpośrednio dotyczące produkcji, powinien zostać w sposób znaczący przełożony na szersze pojmowane zarządzanie gospodarstwem rolnym. Polega ono na podejmowaniu takich decyzji, aby odpowiednio użyte zasoby gospodarstwa dostarczały możliwie jak największą nadwyżkę ekonomiczną. Decyzje podejmowane w ramach zarządzania gospodarstwem odnoszą się zarówno do organizacji jak i działalności gospodarstwa rolnego. Jakkolwiek są one trudne do precyzyjnego sklasyfikowania i rozróżnienia zarazem, to można przyjąć, że decyzje organizacyjne zazwyczaj mają związek z planowaniem, a operacyjne zapewniają praktyczną realizację opracowanych planów.

Możliwy jest jeszcze inny podział decyzji w ramach zarządzania gospodarstwem, dotyczących następujących rozstrzygnięć:

- jakie produkty wytwarzać,
- jak dużo produktów wytwarzać,
- jakie środki produkcji i jaką ich ilość zastosować w produkcji,
- w jaki sposób (według jakiej technologii produkcji je zastosować),
- kiedy i gdzie dokonywać sprzedaży i zakupów,
- w jaki sposób będzie finansowana działalność gospodarstwa.

Na podstawie doświadczeń uzyskanych z działalności gospodarstw rolnych w państwach zachodnioeuropejskich, a więc tych, które funkcjonują nieprzerwanie według zasad rynkowych, zostały określone cztery podstawowe warunki, które muszą zostać spełnione dla skutecznego zarządzania gospodarstwem rolnym:

- rozumienie zasad i ograniczeń funkcjonowania gospodarstwa rolnego,
- znajomość istniejącego stanu gospodarstwa uzyskanego na podstawie analizy danych uzyskanych z rachunkowości,
- umiejętność sporządzania długo- i krótkoterminowych planów opartych na znajomości technicznych i finansowych możliwości gospodarstwa rolnego,
- prowadzenie rachunkowości zapewniającej właściwą kontrolę realizacji opracowanych planów.

Wymienione wyżej warunki, których dotrzymanie zapewnia skuteczne zarządzanie gospodarstwem rolnym, wskazują na potrzebę dysponowania dużą ilością informacji na temat bieżącej działalności gospodarstw, a także planu działania w bliższej i dalszej przyszłości. Istotną i zarazem unikalną rolę w dostarczaniu informacji dla rolnika pełni rachunkowość. Dane pozyskiwane w ramach rachunkowości informują o posiadanych zasobach składników majątkowych, ciążących na gospodarstwie zobowiązaniach, a także uzyskiwanych w trakcie roku wynikach produkcyjno-ekonomicznych.

O korzystnym wpływie prowadzenia rachunkowości na uzyskiwane wyniki gospodarstw rolnych świadczą zmiany w gospodarstwach współpracujących z Instytutem Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej - Państwowym Instytucie Badawczym (IERiGŻ-PIB).

Pozytywny wpływ prowadzenia rachunkowości na jakość podejmowanych przez rolników decyzji, był powodem ustanowienia obowiązku prowadzenia rachunkowości wobec rolników, którzy wzięli kredyt z linii „młody rolnik”. Uznano bowiem, że poprzez prowadzenie rachunkowości i analizę danych zawartych w wytwarzanych raportach nastąpi istotny postęp wiedzy ekonomicznej rolników równoległy z postępem umiejętności technicznych wynikających z wyposażenia gospodarstw w nowoczesne maszyny.

Prowadzenie ewidencji księgowej, stanowiącej fundament systemu rachunkowości, może mieć mniej lub bardziej rozbudowaną postać. Z kolei forma ewidencji, zakres i stopień szczegółowości zapisów uzależnione są od potrzeb i możliwości rolnika. Najpowszechniej

spotykane zapotrzebowanie rolników dotyczy wartości wpłat i wypłat pieniężnych bądź wartości przychodów (sprzedaży) i rozchodów (zakupów).

III.4. Korzyści odnoszone przez rolników z prowadzenia rachunkowości w gospodarstwie rolnym

Prowadzenie rachunkowości w gospodarstwie rolnym dostarcza rolnikowi korzyści w sposób bezpośredni i pośredni.

III.4.1. Korzyści odnoszone w sposób bezpośredni

W świetle dotychczasowych doświadczeń prowadzenie rachunkowości dostarcza rolnikowi szeregu korzyści bezpośrednich, do których należą:

- Podwyższenie wiedzy z zakresu ekonomiki i zarządzania.

Doświadczenia rolników prowadzących rachunkowość m.in. we współpracy z pracownikami IERiGŻ-PIB wskazują, że gospodarowanie "z ołówkiem w ręku" istotnie poprawia jakość podejmowanych decyzji w gospodarstwie, a w rezultacie uzyskiwane wyniki, zarówno w wymiarze technologicznym jak i ekonomicznym,

- Częsty kontakt z doradcą, dający możliwość pozyskiwania szczegółowych porad, informacji na tematy związane z funkcjonowaniem gospodarstwa rolnego i inne pokrewne.
- Uporządkowanie dokumentów gromadzonych dotychczas w różnych miejscach w domu rolnika.

Po rozpoczęciu prowadzenia rachunkowości pojawia się „biuro” w wydzielonym miejscu w gospodarstwie. Na początku funkcję tę pełni np.: kartonowe pudełko na dokumenty czy szuflada w szafie.

- Dane zapisywane w trakcie prowadzenia rachunkowości dostarczają rolnikowi informacji, służących:
 - bieżącej ocenie wyników,
 - kontroli dokonanych rozliczeń z odbiorcami produktów i dostawcami materiałów,
 - porównań uzyskanych wyników z planowanymi.

Szczególne znaczenie informacji o kształtowaniu się wyników w stosunku do planowanych ujawnia się w przypadku gospodarstw zadłużonych.

W przypadku utraty przez rolnika możliwości spłaty kredytu - nawet nieoprocentowanego, może nastąpić upadłość gospodarstwa.

Taka sytuacja nadaje olbrzymiego znaczenia bieżącej analizie odchyleń pomiędzy danymi zawartymi w sprawozdaniach o przepływie pieniędzy a opracowanym planem. Przeprowadzanie analizy odchyleń uzyskiwanych wyników od planowanych i podejmowanie na ich podstawie właściwych środków zaradczych zapobiega powstawaniu zjawiska „kuli śniegowej” w gospodarstwie.

Przykłady wykorzystania danych rachunkowości:

❖ Analiza przepływu pieniędzy

Systematyczne ewidencjonowanie wpłat i wypłat pieniężnych w 12 kolejnych miesiącach roku kalendarzowego w odpowiednio skonstruowanych tabelach dostarcza danych umożliwiających wykonanie sprawozdania obrazującego wielkość i strukturę rodzajową strumienia pieniędzy wpływających i wypływających z gospodarstwa rolnego.

Sprawozdanie to uzyskuje większą wartość poznawczą, gdy obrazuje ile pieniędzy dostarczyła oraz ile wykorzystwała każda z trzech wydzielonych działalności, a mianowicie:

- **działalność operacyjna,**
- **działalność inwestycyjna,**
- **działalność finansowa.**

Takie zestawienie danych umożliwia obliczenie sald (różnicy między kwotą wpłat i wypłat) z poszczególnych rodzajów działalności. Szczególnie ważna w tym przypadku jest informacja, ukazująca realizację finansowego celu funkcjonowania gospodarstwa rolnego, to jest dochodu pieniężnego (nadwyżki kwoty wpłat i wypłat z działalności operacyjnej gospodarstwa rolnego).

Z punktu widzenia bieżącego zarządzania gospodarstwem rolnym, niezwykle ważna jest znajomość zdolności płatniczej w ujęciu dynamicznym (w różnych okresach roku). W wielu gospodarstwach, kwoty bieżącego dopływu pieniędzy (wpłat) nie pokrywają się z kwotami wypłat, co powodowane jest m.in. sezonowością produkcji i wynikającej z tego sprzedaży. W przypadku braku dopływu środków pieniężnych z innych źródeł, może to prowadzić do braku możliwości realizacji wyznaczonego przez rolnika programu produkcji.

Utrzymywanie zdolności płatniczej przez gospodarstwo jest szczególnie ważne gdy spoczywa na nim obowiązek obsługi zadłużenia (spłaty rat kredytu i odsetek).

Sprawozdanie o przepływie pieniędzy może posiadać mniej lub bardziej rozbudowaną strukturę:

- syntetyczna postać sprawozdania obrazuje tylko kwoty wpłat, wypłat oraz salda czterech wyodrębnionych działalności.
- analityczna postać sprawozdania obrazuje kluczowe pozycje (tytuły) wpłat i wypłat środków pieniężnych w czterech wyodrębnionych działalnościach. W tym celu zachodzi potrzeba pogrupowania wpłat i wypłat na interesujące rolnika tytuły np. w ramach działalności operacyjnej:
 - wpłaty: zboża, mleko, pozostałe,
 - wypłaty: nawozy, paliwa, pasze, pozostałe.

Użyteczność sprawozdania o przepływie pieniędzy będzie istotnie powiększona, gdy będzie istnieć możliwość porównania zawartych w nim danych z opracowaną wcześniej prognozą przepływu pieniędzy (zob. schemat 25). Na tej podstawie będzie możliwe stwierdzenie, na ile realizacja jest zbieżna z prognozą. W przypadku stwierdzenia zagrożeń, wcześniejsze ich rozpoznanie zazwyczaj ułatwia podjęcie odpowiednich działań dla ich likwidacji, bądź złagodzenia skutków. Wcześniejsze zidentyfikowanie problemów finansowych, podobnie jak w przypadku choroby, pozwala na uniknięcie ich potęgowania dokonującego się według zjawiska „kuli śniegowej”, której rozmiary powiększają się w miarę toczenia.

❖ Analiza wyników gospodarstwa rolnego

Na podstawie danych rachunkowości dotyczących roku obrachunkowego możliwe jest opracowanie sprawozdania o wynikach działalności operacyjnej gospodarstwa rolnego, nazywanego rachunkiem wyników. Sprawozdanie to dostarcza informacji o wartości i strukturze przychodów i kosztów oraz wartości zrealizowanych nadwyżek ekonomicznych.

Generalną zasadą konstrukcji rachunku wyników jest jego przejrzystość i czytelność. Oznacza to, że rachunek powinien zawierać ograniczoną liczbę pozycji.

Przychody informują o wartości uzyskanych korzyści z działalności operacyjnej. Liczba kategorii przychodów w typowym rachunku wyników powinna zawierać do 5 indywidualnych pozycji szczegółowych i jednej zbiorczej, obejmującej pozostałe przychody operacyjne gospodarstwa. Dzięki takiemu podejściu, uzyskamy obraz przychodów z wyróżnieniem pozycji, które miały kluczowy udział w uzyskanych korzyściach.

Koszty uwzględniane w rachunku wyników odzwierciedlają wartości poniesione na działalność operacyjną. Typowy rachunek wyników gospodarstwa rolnego powinien zawierać do 15 pozycji kosztów. Np. gdy w gospodarstwie były stosowane różne rodzaje pasz treściwych, to ich wyszczególnienie spowoduje, że łączny koszt tego typu paszy stanie się nieczytelny.

Dla ułatwienia analizy konieczne jest kierowanie uwagi na **koszty kluczowe**. Są to koszty obejmujące 3 – 4 główne kategorie kosztów działalności operacyjnej gospodarstwa rolniczego, stanowiące łącznie powyżej połowy (>50%) wszystkich kosztów poniesionych na działalność operacyjną gospodarstwa. W niektórych gospodarstwach rolnych może wystąpić tylko jeden składnik tego rodzaju kosztu, bo może stanowić więcej w strukturze, niż pozostałe koszty razem wzięte. Koszty kluczowe zazwyczaj decydują o finansowej efektywności gospodarowania. Zatem nie najważniejsza jest liczba pozycji kosztów kluczowych, lecz uzyskanie odpowiedzi, które kategorie kosztów mają główny wpływ na wyniki gospodarstwa.

W celu poznania i zrozumienia tendencji kształtowania się przychodów i kosztów warto sięgać do rachunku wyników z lat poprzednich. Informacje takie pomagają w doskonaleniu planowania w gospodarstwie rolnym.

❖ Analiza wyników gospodarstwa rolnego na tle grupy gospodarstw podobnych

Na podstawie danych z gospodarstw prowadzących rachunkowość w danym okresie obrachunkowym, możliwe jest wykonywanie porównawczego raportu rocznego. Ten rodzaj raportu zawiera podstawowe dane wynikowe gospodarstwa, prezentowane w zestawieniu z danymi uzyskanymi przez gospodarstwa podobne według ustalonych cech.

Innymi korzyściami bezpośrednio wynoszonymi z prowadzenia rachunkowości przez rolników są:

- Możliwość legitymizacji umiejętności profesjonalnego gospodarowania za pomocą wytwarzanych sprawozdań o osiągniętych wynikach. Będzie to:
 - ułatwiać ustalanie zdolności kredytowej,
 - uwiarygodniać rolników ubiegających się o kredyty bankowe.

Należy spodziewać się, że w obecnych warunkach gospodarstwa rolne w znacznie większym stopniu niż wcześniej będą korzystać z zewnętrznych źródeł finansowania, głównie w postaci kredytów krótko i długoterminowych. A ten sposób pozyskiwania kapitału będzie szczególnie przydatny do rozwoju i modernizacji gospodarstw rolnych.

- Nabranie nawyku systematycznego prowadzenia i dokumentowania zapisów
Może to być bardzo przydatne, a nawet konieczne dla:
 - prowadzenia książki przychodów i rozchodów,
 - określania dochodu podlegającego opodatkowaniu,
 - rozliczania podatku od towarów i usług (VAT).
- Uzyskanie podstawy empirycznej do wykonywania kalkulacji dotyczących m.in.:
 - substytucji nakładów,
 - zwiększenia poziomu nakładów,
 - substytucji produkcji,
 - zmiany technologii produkcji,

- gospodarowania zapasami.
- Uzyskanie podstawy empirycznej do podjęcia działalności grupowej:
 - dane o realizowanych cenach i kwotach płaconych za materiały do produkcji,
 - dane o marżach hurtowych i detalicznych i ich udziale w cenach płaconych za materiały do produkcji,
 - dane o cenach i kwotach uzyskiwanych ze sprzedaży własnych produktów.

III.4.2. Korzyści odnoszone w sposób pośredni

Z prowadzenia rachunkowości rolnicy odnoszą także korzyści w sposób pośredni. Dane rachunkowe zbierane z gospodarstw rolnych w sposób jednolity, służą do tworzenia baz danych. Stanowią one podstawę tworzenia zestawień wyników różnych grup gospodarstw rolnych. Tak uporządkowane dane wykorzystywane są do sporządzania analiz bieżącej sytuacji różnych gospodarstw, a także do oceny skutków wprowadzenia zmian w polityce rolnej.

Rachunek wyników działalności grupy gospodarstw rolnych pozwala także na ustalenie wpływu polityki rolnej, a także porównanie gospodarstw rolnych o różnej strukturze własności czynników wytwórczych. Ten schemat rachunku wyników jest zastosowany w Wynikach Standardowych FADN.

Zatem pośrednimi korzyściami rolników z prowadzenia rachunkowości mogą być lepsze warunki makroekonomiczne gospodarowania, tworzone przez decydentów w ramach programów narodowych, czy też w ramach Wspólnej Polityki Rolnej.

Wiadomym powszechnie jest, że rodzaj i jakość podejmowanych decyzji przez ośrodki decyzyjne władzy zależy nie tylko od jej woli politycznej, ale także od posiadania rzetelnej, aktualnej wiedzy o podmiocie w odniesieniu do którego decyzje są podejmowane. Jednocześnie ośrodki decyzyjne jako dysponenti środków publicznych (głównie budżetowych) kierowanych do gospodarstw rolnych w postaci subwencji i dotacji celowych, powinni mieć obiektywną podstawę dla dokonywania oceny efektów, a także skuteczności podjętych działań wspomagających.

Dostarczenie parametrów służących szacowaniu standardowych wielkości dochodów uzyskiwanych przez gospodarstwa nieprowadzące jakiegokolwiek rodzaju rachunkowości. Tego typu możliwości są bardzo przydatne dla określania grupy gospodarstw rolnych upoważnionej do korzystania ze wsparcia w ramach różnych programów Wspólnej Polityki Rolnej (np. do programu zwiększania towarowości gospodarstw).

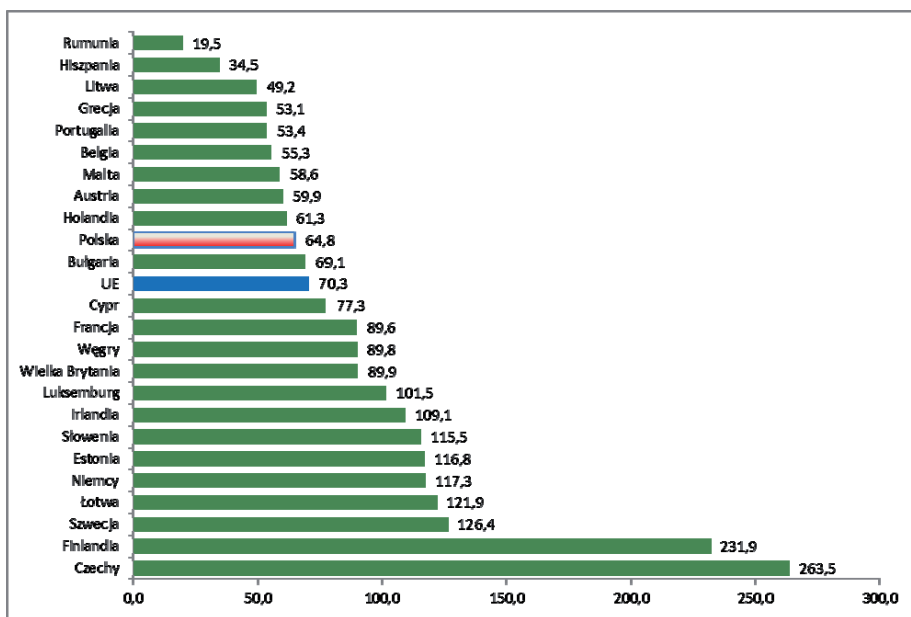
Na podstawie danych rachunkowych uzyskanych z gospodarstw prowadzących rachunkowość we współpracy z IERiGŻ-PIB, ustalono odpowiednie parametry pozwalające na określenie standardowego dochodu z gospodarstw rolnych na podstawie danych ilościowych określonego gospodarstwa dotyczących powierzchni zasiewów i pogłowia zwierząt. Na ich podstawie możliwe jest także ustalanie standardowych dochodów z gospodarstwa rolnego przypadających na osobę pełnozatrudnioną.

Obowiązujące zasady uzyskania dotacji przez rolników uwiadamiają olbrzymie znaczenie dobrych i adekwatnych do stanu rzeczywistego danych. Wymagają one także aktywnego uczestniczenia rolników w dostarczaniu różnego rodzaju, bardzo precyzyjnych i wiarygodnych danych. Udział rolników jest konieczny dla uzyskania dopłat z określonych tytułów, gdyż taka pomoc jest udzielana wyłącznie na podstawie wniosków składanych przez rolników.

Sprawa jest warta wysiłku, gdyż po zmianie zasad Wspólnej Polityki Rolnej, funkcję regulacji dochodów rolników, wcześniej w podstawowym stopniu sprawowaną przez rynek, przejął system dopłat bezpośrednich.

Takie działanie, po uprzednim uporaniu się z problemem odpowiedniej podaży produktów rolnych, spowodowało zwiększenie dostępności produktów żywnościowych dla biednych grup społecznych dzięki obniżaniu ich cen rynkowych. Z kolei funkcje regulacji dochodów rolników przejęły różnego rodzaju dopłaty w ramach WPR, a w niektórych przypadkach, w ramach uzgodnionych programów narodowych. Takim wsparciem w Polsce są dopłaty do paliw rolniczych.

Schemat 26. Zróżnicowanie relacji subsydiów (SE605 - Dopłaty do działalności operacyjnej) do dochodów gospodarstw rolnych (SE420 - Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego) w państwach członkowskich UE (bez Włoch) w 2008 r. (relacja w % kwoty dochodu).

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Dane o udziale subsydiów w dochodach rolników z 26 państw członkowskich (z wyjątkiem Włoch) w 2008 r., jak i w poprzednich, jednoznacznie dowodzą olbrzymiej roli otrzymywanej bezpośredniej pomocy finansowej w kształtowaniu sytuacji dochodowej rolników.

Relacja dopłat do dochodu wynosząca 100% oznacza, że kwoty realizowanych dochodów w tych państwach odpowiadają wartości otrzymywanych dopłat przez rolników. W części państw członkowskich sytuacja ekonomiczna gospodarstw jest bardziej dramatyczna. W przypadku gdy relacja dopłat do dochodu przewyższa 100% oznacza to, że trzymane dopłaty posłużyły także do kompensowania zrealizowanej straty w rachunku prowadzonym według cen rynkowych produktów gospodarstwa rolnego oraz cen materiałów i usług do produkcji.

Wykres 26 wskazuje, że w 2008 r. rolnicy z 9 państw uzyskali dochody tylko dlatego, że ich przychody zostały zasilone dopłatami. Otrzymane dopłaty posłużyły częściowo wyrównaniu różnicy przychodów do poziomu kosztów (pokryciu strat). Jednakże rolnicy duńscy i słowaccy zrealizowali straty pomimo otrzymanych w 2008 r. dopłat. W średnich gospodarstwach rolnych z tych państw była bowiem większa wartość zrealizowanej straty na sprzedaży od kwoty pozyskanych dopłat.

IV. WYKAZ PODSTAWOWYCH POJĘĆ STOSOWANYCH W POLSKIM FADN

IV.1. Pojęcia ogólne

1. **System Zbierania i Wykorzystywania Danych Rachunkowych z Gospodarstw Rolnych (Polski FADN)** jest zharmonizowanym systemem badań reprezentacyjnych sytuacji ekonomiczno - finansowej gospodarstw rolnych, wykorzystujący rachunkowość rolną do pozyskiwania danych źródłowych. Informacje dostarczane przez system są przydatne rolnikowi kierującemu gospodarstwem, jego partnerom rynkowym (szczególnie z rynku kapitałowego) oraz ośrodkiem decyzyjnym, określającym makroekonomiczne warunki funkcjonowania gospodarstw rolnych. Podstawą prawną systemu jest ustawa o zbieraniu i wykorzystywaniu danych rachunkowych z gospodarstw rolnych z dnia 29 listopada 2000 r.
2. **Rachunkowość finansowa** polega na rejestracji transakcji finansowych w jednostkach monetarnych, zgodnie ze standardami rachunkowości i przepisami prawa.
3. **Rachunkowość zarządcza** jest to system dostarczania informacji dla kierownictwa, wykorzystywanych w planowaniu i kontroli działalności przedsiębiorstwa oraz w podejmowaniu decyzji umożliwiających bardziej efektywne jego funkcjonowanie.
4. **Okres obrachunkowy** okres opisany przez rachunkowość jednostki gospodarczej.
5. **Rachunek** dokument ukazujący kwoty pieniędzy jakie zostały wypłacone lub kwoty pieniędzy jakie zostały uzyskane.
6. **Faktura** dokument wzywający do zapłaty za dostarczone produkty lub usługi.
7. **Obrót** wartość sprzedaży produktów i usług przez jednostkę gospodarczą.
8. **Gospodarstwo rolne** jednostka gospodarcza, której celem jest wytwarzanie nadwyżki ekonomicznej w procesie wytwarzania produktów rolnych.
9. **Rodzaje działalności gospodarstwa rolnego**
 - **Działalność operacyjna gospodarstwa rolnego** obejmuje transakcje gospodarstwa rolnego wynikające z jego bieżącego funkcjonowania, a więc te, które przynoszą przychody ze sprzedaży produkcji roślinnej, zwierzęcej i działalności ubocznej (np. usług świadczonych sprzętem gospodarstwa) jak i te, które tworzą koszty wynikające z bieżącego funkcjonowania gospodarstwa rolniczego, bądź tylko jego istnienia.
 - **Działalność inwestycyjna gospodarstwa rolnego** obejmuje nabywanie i zbywanie składników majątku trwałego gospodarstwa rolnego.
 - **Działalność finansowa gospodarstwa rolnego** obejmuje wszelkie kredyty i pożyczki pobierane na cele gospodarstwa rolnego i spłacane (bez kosztów obsługi - prowizji bankowych, odsetek). Praktycznie działalność ta związana jest z operacjami, które prowadzą do zmian wielkości i struktury kapitałów zaangażowanych w gospodarstwie.
 - **Działalność prywatna rodziny rolniczej** obejmuje działalności, które nie mają bezpośredniego związku z gospodarstwem rolnym. Wpłaty i wypłaty w ramach tej działalności dotyczyć mogą zarobkowania poza gospodarstwem, świadczeń emerytalno-rentowych, prowadzenia wyodrębnionej działalności nierolniczej, utrzymania rodziny, utrzymania domu i innego majątku osobistego, lokat i inwestycji osobistych, darowizn oraz wydatków okolicznościowych.

- 10. Akcja** - papier wartościowy, dokument wystawiany posiadaczowi zaświadczący o jego udziale w kapitale właścicielskim spółki akcyjnej; uprawnia między innymi do otrzymywania dywidendy i uczestnictwa w walnym zgromadzeniu akcjonariuszy.
- 11. Wspólnotowa Typologia Gospodarstw Rolnych** jest realizowana według parametrów ekonomicznych i opiera się na koncepcji standardowej produkcji, która jest średnią z 5 lat wartością produkcji określonej działalności produkcyjnej (roślinnej lub zwierzęcej). Do końca 2009 roku we Wspólnotowej Typologii Gospodarstw Rolnych miał zastosowanie parametr standardowej nadwyżki bezpośredniej.
- 12. Nadwyżka bezpośrednia** jest nadwyżką wartości produkcji danej działalności rolnej nad wartością kosztów bezpośrednich w przeciętnych dla danego regionu warunkach produkcji.
- 13. Standardowa nadwyżka bezpośrednia**, oznaczana skrótem SGM (skrót nazwy z języka angielskiego - Standard Gross Margin) dotycząca danej uprawy lub zwierzęcia to: standardowa (średnia z 3 lat w określonym regionie) wartość produkcji uzyskiwanej z jednego hektara lub od jednego zwierzęcia pomniejszona o standardowe (średnie z 3 lat w określonym regionie) koszty bezpośrednie, niezbędne do wytworzenia tej produkcji. W przypadku działalności, których cykl produkcji jest krótszy lub dłuższy niż 12-miesięczny, standardową nadwyżkę bezpośrednią tej działalności przelicza się odpowiednio na 1 rok, uwzględniając liczbę cykli produkcji w roku.
- 14. Standardowa produkcja** oznaczana skrótem SO (od skrótu nazwy w jęz. angielskim - Standard Output) średnia z 5 lat wartość produkcji określonej działalności produkcyjnej (roślinnej lub zwierzęcej) ustalana z 1 hektara lub od 1 zwierzęcia, w przeciętnych dla danego regionu warunkach produkcyjnych.
- 15. Działalność gospodarcza inna niż rolnicza bezpośrednio związana z gospodarstwem rolnym** oznaczana skrótem OGA (od skrótu nazwy w języku angielskim - Other Gainful Activities) obejmuje działalności nierolnicze prowadzone w gospodarstwie rolnym bezpośrednio z nim związane i mające ekonomiczny wpływ na to gospodarstwo. Działalność bezpośrednio związana z gospodarstwem rolnym to działalność, w ramach której wykorzystywane są albo zasoby gospodarstwa rolnego (ziemia, budynki, maszyny itp.) albo produkty tego gospodarstwa.
- 16. Wielkość ekonomiczna gospodarstwa rolnego wyrażona wg SGM** jest sumą wartości standardowych nadwyżek bezpośrednich (SGM) wszystkich działalności występujących w gospodarstwie rolnym, wyrażaną w europejskich jednostkach wielkości (ESU - European Size Unit). Obecnie wartość europejskiej jednostki wielkości (1 ESU) stanowi równowartość 1200 euro. Dla obliczenia wielkości ekonomicznej gospodarstwa rolnego, na podstawie wartości tworzonej standardowej nadwyżki bezpośredniej „2004” wyrażonej w zł, należy stosować wyłącznie średni kurs z lat 2003-2005, wynoszący 4,3177 zł.
- 17. Wielkość ekonomiczna gospodarstwa rolnego wyrażona wg SO** jest sumą wartości standardowych produkcji (SO) wszystkich działalności występujących w gospodarstwie rolnym, wyrażaną w walucie europejskiej (euro). Dla obliczenia wielkości ekonomicznej gospodarstwa rolnego na podstawie wartości tworzonej standardowej produkcji „2004” wyrażonej w zł, należy stosować wyłącznie średni kurs z lat 2003-2005 wynoszący 4,3177 zł.
- 18. Akcyza** - podatek pośredni obciążający obrót towarami konsumpcyjnymi; podmiotem opodatkowania są producenci i importerzy wyrobów akcyzowych.

- 19. Barter** - umowa polegająca na wymianie jednego towaru na drugi; każda ze stron transakcji barterowej jest jednocześnie nabywcą i sprzedawcą, a ekwiwalentem jest towar. Wymiana barterowa jest skomplikowana, kosztowna i czasochłonna, wymaga bowiem zetknięcia się dwóch kontrahentów, dysponujących wzajemnie niezbędnymi sobie rodzajami towarów w odpowiednich ilościach.
- 20. Bon skarbowy** - rodzaj krótkookresowego (zazwyczaj 3-12 miesięcy) papieru wartościowego emitowanego przez rząd, stanowiący potwierdzenie zobowiązania państwa z tytułu zaciągniętego kredytu; z reguły są lokowane w bankach centralnych i wykorzystywane do prowadzenia operacji otwartego rynku.
- 21. Cesja** - przelew wierzytelności; dochodzi do skutku w wyniku umowy pomiędzy wierzycielem (cedentem) a osobą trzecią (cesjonariuszem); z reguły może być wykonywana bez zgody dłużnika; wraz z wierzytelnością przechodzą na nabywcę wszelkie związane z nią prawa, w szczególności roszczenie o zaległe odsetki; cesja powinna być dokonana na piśmie, jednak wymogu tego nie stosuje się do cesji wierzytelności z dokumentu „na okaziciela”. Przedmiotem cesji może być każda wierzytelność, o ile nie sprzeciwia się właściwości zobowiązania bądź przepisom ustawy.
- 22. Dywidenda** - część zysku netto spółki przypadająca na wypłaty na jedną akcję, określana uchwałą walnego zgromadzenia akcjonariuszy.
- 23. FIFO** - (First In First Out) metoda księgowania zapasów: „pierwsze weszło-pierwsze wyszło”.
- 24. Leasing** - umowa nienazwana (nieuregulowana przepisami kodeksu cywilnego), jej treść kształtuje praktyka gospodarcza; przez zawarcie umowy leasingu jedna ze stron (leasingodawca) zobowiązuje się, w zakresie działalności swojego przedsiębiorstwa, oddać drugiej stronie (leasingobiorcy) rzecz do używania, zaś leasingobiorca zobowiązuje się płacić jej z tego tytułu umówiony czynsz.
- Leasing operacyjny** polega na czasowym przekazaniu w użytkowanie dobra inwestycyjnego. Okres trwania umowy jest krótszy niż okres amortyzacji leasingowanego przedmiotu. Z uwagi na niepełną spłatę początkowej wartości przedmiotu, po zakończeniu umowy leasingu, Korzystający wykupuje go od leasingodawcy. Wykup następuje za tzw. wartość końcową określoną już w momencie zawierania umowy. Wyodrębnienie przedmiotu leasingu z majątku Korzystającego powoduje, że umowa leasingu operacyjnego nie znajduje odzwierciedlenia w bilansie firmy. Oznacza to poprawienie wskaźnika płynności finansowej oraz innych wskaźników ekonomicznych.
- Leasing kapitałowy (finansowy)** polega na wzięciu przez Korzystającego rzeczy w użytkowanie w zamian za okresowe opłaty na rzecz leasingodawcy. Okres trwania umowy jest zbliżony do normalnego okresu zużywania się leasingowanej rzeczy. Dzięki zaliczeniu przedmiotu leasingu do majątku Korzystającego, dokonuje on odpisów amortyzacyjnych. W bilansie korzystającego przedmiot leasingu finansowego występuje po stronie aktywów, a zobowiązania wynikające z umowy leasingu - po stronie pasywów. Firma korzystająca z tego sposobu finansowania, zwiększa wartość swojego majątku, nie ponosi dodatkowych kosztów wynikających z zakończenia umowy, a dokonana amortyzacja przynosi jej korzyści podatkowe.
- Leasing zwrotny** polega na sprzedaży przez Korzystającego firmie leasingowej dotychczas posiadanego środka trwałego. Po dokonaniu transakcji Korzystający nadal użytkuje środek trwały sprzedany wcześniej leasingodawcy, płacąc raty wchodzące w skład jego kosztów operacyjnych. Główną zaletą tego typu

- finansowania jest poprawienie płynności finansowej przedsiębiorstwa poprzez odzyskanie kapitału, zamrożonego w zakupionych wcześniej środkach trwałych.
- 25. Obligacja** - papier wartościowy, najczęściej na okaziciela, emitowany w serii, w którym emitent stwierdza, że jest dłużnikiem właściciela obligacji (obligatariusza) oraz zobowiązuje się wobec niego do spełnienia określonego świadczenia o charakterze pieniężnym lub niepieniężnym; emitent odpowiada całym swoim majątkiem za zobowiązania wynikające z obligacji.
- 26. Osoba fizyczna** - jest prawnym określeniem człowieka, określonym w prawie cywilnym. Posiada ona zdolność prawną, czyli możliwość występowania jako podmiot praw i obowiązków oraz zdolność do czynności prawnych, czyli możliwość zaciągania zobowiązania i dysponowania posiadanymi prawami.
- 27. Osoba prawna** to określenie podmiotów prawa cywilnego, różne od osoby fizycznej. Cechą osoby prawnej jest wyodrębnienie osobowe, materialne, organizacyjne i realizacja określonych celów poprzez jednostkę organizacyjną, której prawo przyznaje abstrakcyjnie osobowość prawną. Posiadania osobowości prawnej stwarza możliwość posiadania zdolności prawnej i zdolności do czynności prawnych.
- 28. Rejestr handlowy** - urzędowy, jawny spis przedsiębiorstw posiadających osobowość prawną. Prowadzony jest przez sąd i zawiera podstawowe dane o przedsiębiorstwie, osobach nim zarządzających oraz o przedmiocie jego działalności gospodarczej. Służy do dokonywania wpisów przewidzianych prawem.
- 29. Spółka publiczna** - spółka, której akcje co najmniej jednej emisji są dopuszczone do publicznego obrotu.
- 30. VAT** - (Value Added Tax) podatek od towarów i usług; skonstruowany na zasadach podatku od wartości dodanej; stanowi odmianę podatku wielofazowego przychodowego, opartego na wyłączeniu z podstawy wymiaru obrotów opodatkowanych we wcześniejszych fazach produkcji i wymiany.
- 31. Weksel** - papier wartościowy, sformalizowany dokument, który powinien zostać sporządzony według zasad określonych w ustawie Prawo wekslowe; występuje w obrocie w dwóch postaciach: jako weksel własny i trasowany; głównym zobowiązanym z weksla własnego jest jego wystawca; wystawca weksla trasowanego poleca w nim zapłatę sumy wekslowej innej osobie, zwanej trasatem, która staje się dłużnikiem wekslowym po złożeniu podpisu na wekslu jako tzw. akceptant; przeniesienie weksla następuje przez indos.

IV.2. Ogólne pojęcia rachunkowości

Poniżej zamieszczone pojęcia stosowane są w zapisach rachunkowości. Mogą one być poprzedzane słowami „operacyjna”, „inwestycyjna”, „finansowa”, „osobista” w zależności od tego, do którego rodzaju działalności się odnoszą.

- 1. Wpłaty** - pieniądze uzyskane w okresie obrachunkowym ze sprzedaży produktów, usług oraz z tytułu otrzymanych dopłat i subwencji.
- 2. Wpływy** - (sprzedaż) wartość rzeczy i usług przekazanych za gotówkę lub na kredyt, bez kwoty podatku należnego od towarów i usług (VAT).
- 3. Wypłaty** - suma pieniędzy wydatkowana w okresie obrachunkowym.
- 4. Wydatki** (zakup) - to wartość środków i usług pozyskanych za gotówkę bądź kredyt. Jeśli to możliwe, kwota ta powinna być pomniejszona o podatek naliczony od wartości dodanej (VAT).

IV.3. Pojęcia produkcyjne

Odnoszą się do wartości produkcji działalności, działu czy całego gospodarstwa rolnego. Obejmują one zarówno produkty zużyte w gospodarstwie, sprzedane, a w określonych sytuacjach także inne przychody np. ogólnogospodarcze subsydia czy granty.

- 1. Przychody** - to suma wpływów w okresie obrachunkowym skorygowana o zapasy z początku (-) i z końca (+) tego okresu. Przychody gospodarstwa rolnego to wartość produkcji towarowej i nietowarowej wytworzonej w zdefiniowanym czasie (okresie obrachunkowym), łącznie z innymi przychodami pieniężnymi mającymi związek z jego działalnością operacyjną w tym czasie.
- 2. Produkcja z działalności towarowych produktów roślinnych i zwierzęcych** wartość przychodów powiększonych o wartość rynkową produktów zużytych na cele produkcyjne poszczególnych działalności, a także nieodpłatnie przekazanych poza gospodarstwo rolne.
- 3. Produkcja z działalności zwierzęcej** jest przychodem, powiększonym o wartość rynkową zwierząt przekazanych do innej działalności, przekazanych nieodpłatnie poza gospodarstwo rolne i pomniejszonym o: wydatki na zakup zwierząt oraz o wartość rynkową zwierząt otrzymanych nieodpłatnie spoza gospodarstwa, a także z innej działalności. Wartość produkcji może być obliczana z włączeniem lub z wyłączeniem przeszacowania wartości stanu stada zwierząt z tytułu inflacyjnej zmiany cen (podawanej łącznie w wartości przeszacowania zwierząt stada podstawowego).
- 4. Produkcja z nietowarowych produktów roślinnych i zwierzęcych** równa jest przychodom, skorygowaną o ewentualne wpływy i wartość nieodpłatnych przekazanych poza gospodarstwo rolne.
- 5. Produkcja gospodarstwa rolnego** jest sumą wartości produkcji wszystkich działalności gospodarstwa rolnego, skorygowaną o zmianę stanu produkcji roślinnej w toku w cyklu długim i powiększoną o pozostałe przychody finansowe.
- 6. Produkcja gospodarstwa rolnego** (jeśli jest obliczana) obejmuje całkowite przychody powiększone o wartość produktów przekazanych dla rodziny i dla pracowników najemnych, a pomniejszone o koszty zakupu zwierząt, produktów zwierzęcych i innych produktów zakupionych dla odsprzedaży. Całkowita produkcja obejmuje produkcję zwierzęcą, roślinną i pozostałe przychody.

IV.4. Pojęcia kosztowe

- 1. Koszty** - wartość zużytych środków produkcji wraz ze świadczeniami finansowymi mającymi związek z działalnością operacyjną gospodarstwa rolnego w zdefiniowanym czasie (okresie obrachunkowym).

Koszty to wydatki związane z działalnością operacyjną gospodarstwa rolnego, skorygowane o wartość:

- różnicy zapasów środków produkcji pomiędzy końcem i początkiem roku,
 - własnych produktów potencjalnie towarowych, zużytych w gospodarstwie rolnym,
 - środków produkcji przekazanych nieodpłatnie do gospodarstwa rolnego,
 - nieodpłatnie przekazanych środków produkcji dla inwestycji gospodarstwa rolnego,
 - nieodpłatnych przekazanych środków produkcji poza gospodarstwo rolne.
- Dla obliczania nadwyżki bezpośredniej, koszty są dzielone na koszty bezpośrednie i pośrednie.

2. Koszty pieniężne (Wypłaty) są środkami pieniężnymi wydatkowanymi w okresie obrachunkowym na działalność operacyjną gospodarstwa rolnego.

3. Koszty bezpośrednie są kosztami, które można bez żadnej wątpliwości zaliczyć do określonej działalności produkcyjnej i których wielkość ma proporcjonalny związek ze skalą produkcji.

Ogólną zasadą przyświecającą zaliczaniu określonych składników kosztów do kosztów bezpośrednich jest jednoczesne spełnienie trzech kryteriów, a mianowicie:

- możliwość zaliczenia ich do określonej działalności,
- ich wielkość ma proporcjonalny związek ze skalą produkcji,
- mają bezpośredni wpływ na wielkość (wartość) produkcji.

Do kosztów bezpośrednich działalności gospodarstwa rolnego należą: nasiona, nawozy, środki chemicznej ochrony roślin, usługi weterynaryjne i leki, pasze, i ubezpieczenia dotyczące określonych działalności.

(Przedstawiona definicja kosztów bezpośrednich jest adekwatna do zasad metodycznych obowiązujących przy obliczaniu wskaźników standardowej nadwyżki bezpośredniej wykorzystywanych we Wspólnotowej Typologii Gospodarstw Rolnych do końca 2009 roku).

4. Zużycie pośrednie obejmuje wartość zużytych na cele produkcyjne produktów rolnych pochodzących z własnej produkcji, a także materiałów z zakupu (łącznie z paliwami), energii, usług obcych (przetwórstwo obce, usługi agrotechniczne, weterynaryjne, prowizje płacone za usługi bankowe), koszty podróży służbowych oraz inne koszty (np. ubezpieczenia).

5. Amortyzacja - zmniejszenie wartości aktywów trwałych powodowane zużyciem fizycznym i "moralnym". Amortyzacja wyraża koszt użycia rzeczowych składników majątku trwałego w danym okresie.

6. Koszty czynników zewnętrznych to koszty zaangażowania obcych czynników produkcji w działalności operacyjnej gospodarstwa rolnego:

- odsetki od kredytów,
- wynagrodzenia pracowników najemnych,
- czynsze za dzierżawione aktywa rzeczowe (np. za ziemię).

IV.5. Nadwyżki

Celem działalności gospodarczej jest uzyskanie oczekiwanego rozmiaru nadwyżki ekonomicznej. Poniżej opisane zostały różne kategorie nadwyżek, obliczanych poprzez odejmowanie od produkcji (przychodów) określonych kosztów. Niektóre z nich używane są na poziomie działalności, a inne na poziomie gospodarstwa rolnego.

1. Dochód pieniężny stanowi nadwyżkę środków pieniężnych uzyskanych z tytułu działalności operacyjnej w roku obrachunkowym. Oblicza się go przez odjęcie od kwoty wpłaconych środków pieniężnych do kasy lub na rachunek gospodarstwa kwoty wypłaconych środków pieniężnych z kasy lub z rachunku bankowego gospodarstwa.

2. Nadwyżka bezpośrednia z działalności jest wartością produkcji określonej działalności produkcyjnej pomniejszoną o jej koszty bezpośrednie.

3. Nadwyżka bezpośrednia gospodarstwa rolnego jest sumą nadwyżek bezpośrednich produktów roślinnych i zwierzęcych wytwarzanych w gospodarstwie rolnym powiększoną o pozostałe przychody. Alternatywnie odpowiada ona

przychodom gospodarstwa rolniczego pomniejszonym o sumę kosztów bezpośrednich.

4. **Wartość dodana** odzwierciedla przyrost wartości dóbr wytworzonych w danym gospodarstwie. Wyróżnia się dwie kategorie wartości dodanej, wartość dodaną brutto i wartość dodaną netto.
5. **Wartość dodana brutto gospodarstwa rolnego w cenach rynkowych** to nadwyżka ekonomiczna pozostała po odjęciu od wartości produkcji gospodarstwa rolnego wartości zużycia pośredniego. Odzwierciedla ona nowo wytworzoną wartość w gospodarstwie rolnym w okresie obrachunkowym przez wszystkie trzy czynniki wytwórcze (ziemię, kapitał i pracę), niezależnie od tego kto jest ich właścicielem.
6. **Wartość dodana brutto gospodarstwa rolnego według kosztów czynników produkcji** jest wartością dodaną brutto w cenach rynkowych skorygowaną o saldo dopłat i podatków. Odzwierciedla wpływ polityki państwa na pozycję ekonomiczną gospodarstwa rolnego kształtowaną przez system dopłat i podatków.
7. **Wartość dodana netto gospodarstwa rolnego według kosztów czynników produkcji** jest to wartość dodana brutto według kosztów czynników produkcji pomniejszona o wartość zużycia środków trwałych podlegających umarzaniu (amortyzacji). Odzwierciedla ona zrealizowaną opłatę wszystkich czynników produkcji (ziemi, kapitału oraz pełnych nakładów pracy i zarządzania). Stanowi zatem użyteczną miarę dochodu, jaki uzyskują wszyscy właściciele czynników wytwórczych (ziemi, pracy i kapitału) zaangażowanych w działalności gospodarstwa rolnego. Kategoria ta jest jedną z nielicznych miar nadających się do analizy wyników ekonomicznych działalności gospodarstw rolnych o różnej strukturze własności czynników wytwórczych.
8. **Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego** (kategoria FADN) jest wartością dodaną netto pomniejszoną o koszt zewnętrznych czynników wytwórczych (wynagrodzeń, odsetek i czynszów) i powiększoną o granty i subsydia do inwestycji. W rachunku dochodu nie włącza się do kosztów: opłaty pracy rolnika i jego rodziny, kosztu kapitału własnego wniesionego do gospodarstwa w postaci ziemi i innych składników majątkowych. Wiadomo jednak, że członkowie rodziny pracując wyłącznie zarobkowo na zewnątrz mogliby uzyskiwać wynagrodzenie, a pieniądze wydane na zakup składników majątku gospodarstwa i na jego bieżącą działalność, mogłyby przynosić wymierny dochód np. w postaci odsetek od lokat bankowych lub obligacji.
Dochód z gospodarstwa rolnego jest zatem nadwyżką ekonomiczną pozostałą na opłacenie nakładów pracy rolnika i za zaangażowanie własnego kapitału w działalność operacyjną gospodarstwa rolnego.

IV.6. Bilans finansowy

1. **Bilans finansowy gospodarstwa rolnego** jest fotografią stanu majątkowego gospodarstwa rolnego i ciążących na nim roszczeń w zdefiniowanym momencie (np. w dniu 1 stycznia 2010 r.)
Obraz ten może szybko ulec zmianie, np. w następnym dniu po dacie, na którą bilans został wykonany, gdy ziarno pszenicy zostanie przekazane odbiorcy i zaistnieje należność z tego tytułu. Wówczas zmienia się stan zapasów produktów a zwiększy należności.

- 2. Aktywa** - ogół środków i składników majątkowych, którymi jednostka dysponuje w danym czasie, posiadających określoną wartość pieniężną.
- 3. Aktywa trwałe** są aktywami będącymi relatywnie długoterminowymi inwestycjami, użytkowanymi w więcej niż jednym cyklu produkcji. Aktywa te wyznaczają potencjał produkcyjny gospodarstwa rolnego.
Aktywa trwałe, używane do wytwarzania i sprzedaży produktów jednostki gospodarczej nie zmieniają swojej postaci np. ziemia, budynki, maszyny i w bieżącej działalności nie są przeznaczone do sprzedaży lub zamiany na środki pieniężne.
Wśród aktywów trwałych rozróżnia się: rzeczowe, finansowe, należności długoterminowe oraz wartości niematerialne i prawne.
- 4. Aktywa obrotowe** dzielone są zazwyczaj na dwie podgrupy:
- **majątek obrotowy** obejmujący bieżące aktywa rzeczowe, przeznaczone do upłynnienia (zamiany na środki pieniężne) w krótkim okresie czasu (zasadniczo w ciągu roku lub szybciej) oraz "prawie pieniężne aktywa" jakimi są np. należności i przedpłaty udzielone innym podmiotom gospodarczym,
 - **rzeczowe składniki majątku obrotowego** - nabyte w celu zużycia na własne potrzeby materiały, wytworzone lub przetworzone przez jednostkę produkty: gotowe (wyroby, usługi i roboty) zdadne do sprzedaży, w toku produkcji bądź półprodukty oraz towary nabyte celem odsprzedaży w stanie nieprzetworzonym,
 - **środki pieniężne** - pieniądze (banknoty i monety) oraz jednostki pieniężne (rozrachunkowe) krajowe i zagraniczne, tak w gotówce jak i na rachunku bankowym lub w formie lokaty pieniężnej, czeki i weksle obce, jeżeli są one płatne w ciągu 3 miesięcy od daty ich wystawienia, oraz metale szlachetne, jeżeli nie są zaliczane do rzeczowych składników majątku obrotowego.
- 5. Produkcja roślinna w toku cyklu krótkiego** obejmuje wartość wszystkich nakładów bezpośrednich poniesionych jesienią na jednoroczne uprawy ozime oraz pod rośliny jare, które wysiane będą dopiero na wiosnę roku następnego. Ten rodzaj aktywów stanowi specyficzny rodzaj zapasów materiałów zmagazynowanych w polu i w związku z tym niemożliwych do odzyskania w pierwotnej postaci.
- 6. Produkcja roślinna w toku cyklu długiego** jest sumą poniesionych kosztów – od momentu rozpoczęcia produkcji do momentu pozyskania produktu. Przykładem takiej produkcji są wszelkiego rodzaju szkółki drzew i krzewów owocowych oraz ozdobnych, a także plantacje choinek bożonarodzeniowych. Ten rodzaj aktywów stanowi specyficzny rodzaj zapasu produktu własnego gospodarstwa rolnego.
- 7. Należności** to składniki aktywów w bilansie ukazujące zobowiązania ciężące na partnerach rynkowych, z tytułu niezapłaconia za zakupione w gospodarstwie towary lub usługi.
- 8. Należności krótkoterminowe** - należności, których okres spłaty na dzień bilansowy jest nie dłuższy niż rok.
- 9. Pasywa** - suma wszystkich zobowiązań gospodarstwa rolnego wobec właścicieli oraz wierzycieli. Pasywa są wartością wszystkich funduszy, które sfinansowały aktywa gospodarstwa rolnego. Wyróżnia się spośród nich dwie podstawowe kategorie: pasywa tymczasowe i pasywa trwałe. Tymczasowość pasywów wynika z tego, że muszą w uzgodnionym terminie zostać zwrócone do ich źródła.
- 10. Zobowiązania** mają charakter pasywów tymczasowych, gdyż są składnikami pożyczonymi na określony czas. W zależności od uzgodnionego terminu spłaty wyróżnia się:

- **zobowiązania długoterminowe, które są pożyczkami, kredytami i innymi zobowiązaniami, nieroszczącymi w stosunku do gospodarstwa w normalnych okolicznościach, żądań ich spłaty przed upływem jednego roku.**

Przykładami są: kredyty hipoteczne, bankowe, a także pożyczki od osób prywatnych (bez względu na to czy są oprocentowane czy też nie).

- **zobowiązania krótkoterminowe** są roszczeniami w stosunku do gospodarstwa, których okres spłaty na dzień bilansowy jest nie dłuższy niż rok. Przykładami są: niezrealizowane płatności za pobrane środki do produkcji i usługi, nadebrane pieniądze ponad stan konta operacyjnego rachunku bankowego (saldo debetowe), kredyty krótkoterminowe, pobrane zaliczki od innych podmiotów gospodarczych (np. w poczet przyszłej dostawy prosiąt). Szczególnym rodzajem zobowiązania krótkoterminowego są raty kredytu długoterminowego przewidziane do spłaty w roku bieżącym.

11. Kapitał własny są to pasywa trwałe wskazujące na udział właściciela w finansowaniu aktywów znajdujących się w gospodarstwie rolnym.

W praktyce bilansowej jest to nadwyżka wartości aktywów przedstawionych w bilansie finansowym gospodarstwa rolnego, pozostająca po odjęciu wartości zobowiązań /długo- i krótkoterminowych/. Jej sposób obliczania wynika z obowiązującego równania bilansowego:

Aktywa = Zobowiązania + Kapitał własny

IV.7. Wskaźniki i relacje

Związki między składnikami "rachunku wyników działalności operacyjnej" i składnikami "bilansu", oraz głównymi kategoriami "aktywów i pasywów", mogą być wyrażane zarówno w postaci relacji jak i wskaźników procentowych.

Metoda wyceny zastosowana przy sporządzaniu bilansu i w rachunku wyników z działalności operacyjnej ma istotny wpływ na wskaźniki (relacje) i może zachodzić konieczność dokonania korekt przed obliczaniem niektórych relacji przydatnych dla celów zarządzania.

IV.7.1. Kryteria oceny finansowej

- **Płynność** to zdolność gospodarstwa do wywiązywania się ze zobowiązań finansowych w uzgodnionym czasie ich uregulowania, bez powodowania zakłóceń w normalnym jego funkcjonowaniu.
- **Wypłacalność** określa ilość pożyczzonego kapitału z zewnątrz, wprowadzonego do zasobów gospodarstwa rolnego w relacji do kapitału własnego.
- **Rentowność** określa nadwyżkę odnoszącą się do zasobów, z których gospodarstwo osiąga nadwyżkę ekonomiczną - zysk (własnych czynników produkcji - pracy, ziemi i kapitału).
- **Zdolność spłaty zadłużenia** określa możliwość spłaty zadłużenia za pomocą dochodu uzyskanego z gospodarstwa, a także z wszelkich innych źródeł zewnętrznych.
- **Efektywność finansowa określa:**
 - stopień skuteczności zastosowania pracy fizycznej, zarządzania, ziemi i kapitału,
 - relacje między nakładami i produkcją.

IV.7.2. Wskaźniki i relacje

1. Wskaźnik dźwigni finansowej jest stosunkiem kredytów długo- i krótkoterminowych pożyczonych według stałej stopy oprocentowania do kapitału własnego. Kapitał własny generuje wyższą nadwyżkę gdy cena kredytu (płaconych odsetek) jest niższa niż wynosi wskaźnik rentowności aktywów.

2. Wskaźniki opisujące efektywność finansową działalności operacyjnej gospodarstwa rolnego (zestaw czterech wskaźników). Suma wartości tych wskaźników musi być równa 100 %.

- **Wskaźnik kosztów operacyjnych**

[Pełne koszty operacyjne gospodarstwa rolnego - (odsetki + amortyzacja)]
/ Produkcja gospodarstwa rolnego x 100%

- **Wskaźnik kosztu amortyzacji**

Amortyzacja / Produkcja gospodarstwa rolnego x 100%

- **Wskaźnik kosztu odsetek**

Odsetki / Produkcja gospodarstwa rolnego x 100%

Suma trzech pierwszych wskaźników odzwierciedla udział kosztów gospodarstwa rolnego przypadających na jednostkę wartości produkcji.

- **Wskaźnik dochodu z gospodarstwa rolnego**

Dochód z gospodarstwa rolnego / Produkcja gospodarstwa rolnego x 100%

Wskaźnik ten odzwierciedla stopę marży dochodu zrealizowanego z jednostki wartości produkcji gospodarstwa rolnego.

3. Zobowiązania ogółem / Pasywa

Wskaźnik informuje o udziale kapitałów obcych w finansowaniu majątku gospodarstwa. Zbyt wysoki poziom tego wskaźnika, zwłaszcza w powiązaniu z wysokim wskaźnikiem obsługi długu informuje o ryzyku wystąpienia trudności finansowych.

V. BIBLIOGRAFIA

- [1] FADN. An A to Z of methodology. Office for Official Publications of the European Communities. Luxemburg 1989.
- [2] <http://ec.europa.eu/agriculture/rica/>.
- [3] http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ef_tso&lang=en.
- [4] http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ef_tsgm&lang=en.
- [5] http://ec.europa.eu/agriculture/rica/database/database_en.cfm.
- [6] Goraj L., Mańko S., Rachunkowość i analiza ekonomiczna w indywidualnym gospodarstwie rolnym, Difin Sp. z o.o., Warszawa 2009.
- [7] Praca zbiorowa: Analiza skutków zmian we Wspólnotowej Typologii Gospodarstw Rolnych, IERiGŻ – PIB, Warszawa 2010.
- [8] Praca zbiorowa: Opis realizacji planu wyboru próby gospodarstw rolnych dla Polskiego FADN w 2010 roku, IERiGŻ – PIB, Warszawa 2010.
- [9] Praca zbiorowa: Metodyka liczenia nadwyżki bezpośredniej i zasady typologii gospodarstw rolnych, FAPA, Warszawa 2000.
- [10] Praca zbiorowa: Porównanie sytuacji ekonomicznej gospodarstw rolnych w regionach FADN i NTS w 2008 r., IERiGŻ – PIB, Warszawa 2010.
- [11] Praca zbiorowa: Parametry techniczno – ekonomiczne według grup gospodarstw rolnych uczestniczących w Polskim FADN, IERiGŻ – PIB, Warszawa 2010.
- [12] Praca zbiorowa: Wyniki Standardowe uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN w 2008 roku – region Wielkopolska i Śląsk, Warszawa 2010.
- [13] Praca zbiorowa: Wyniki Standardowe uzyskane przez gospodarstwa rolne z osobowością prawną w Polskim FADN w 2008 roku, IERiGŻ – PIB, Warszawa 2010.
- [14] Praca zbiorowa: Wyniki Standardowe uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN w 2009 roku, IERiGŻ – PIB, Warszawa 2011.
- [15] RI/CC 882 Rev. 8.1. Definitions of Variables used in FADN standard results, EUROPEAN COMMISSION, Brussels 12 April 2007.
- [16] RI/CC 1256 r. 6. Farm Return Data Definitions, EUROPEAN COMMISSION, Brussels October 2010.
- [17] RI/CC 1500 rev. 3 TYPOLOGY HANDBOOK, EUROPEAN COMMISSION, Brussels 05.10.2009.
- [18] Rozporządzenie Rady nr 79/65/EWG z dnia 15 czerwca 1965 r. ustanawiające sieć zbierania danych rachunkowych o dochodach i prowadzonej działalności gospodarczej gospodarstw rolnych w Europejskiej Wspólnocie Gospodarczej.
- [19] Rozporządzenie Komisji (WE) nr 868/2008 z dnia 3 września 2008 r. w sprawie formatu sprawozdania dla określania dochodów z gospodarstw rolnych oraz analizy ich działalności gospodarczej *ze zm.*
- [20] Rozporządzenie Komisji nr 1242/2008 z dnia 8 grudnia 2008 roku ustanawiające wspólnotową typologię gospodarstw rolnych *ze zm.*

- [21] Rozporządzenie Komisji (WE) nr 1265/2008 z dnia 16 grudnia 2008 r. zmieniające rozporządzenie (EWG) nr 1859/82 dotyczące wyboru gospodarstw przekazujących dane do celów określania dochodów gospodarstw rolnych.
- [22] Rozporządzenie Komisji (UE) nr 1291/2009 z dnia 18 grudnia 2009 r. dotyczące wyboru gospodarstw przekazujących dane do celów określania dochodów gospodarstw rolnych.
- [23] Traktat Rzymski ustanawiający Europejską Wspólnotę Gospodarczą (EWG) z dnia 25 marca 1957 r.
- [24] Ustawa o zbieraniu i wykorzystywaniu danych rachunkowych z gospodarstw rolnych z dnia 29 listopada 2000 r (Dz. U. Nr 3 poz. 20 z 2001 r. *ze zm.*).

Nakład: 200 egz.

Druk i oprawa: Dział Wydawnictw IERiGŻ-PIB